Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 140 (10125) 1976 чылдың июнь 12, суббота | 1925 чылда үнелевилеттингеи | Өртээ 2 коп.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ И. ГАНДИ-биле ужурашканы

Июнь 10-да Кремльге СЭКП ТК-ниң Чингиие секретары Л. И. Брежнев Индия Республиканың Премьер-Министри Индира Ганди-биле ужурашкан.

Л. И. Брежнев биле И. Гандиниң аразында найыралдыг, чүректиң ханызындан беседа болган, оон үезинде совет-индий ийи талалыг харылзааларыны, а ол ышкаш делегейниң кайызынга-даа сонуургалдыг чугула айтырыгларын делгеренгейн-биле чугаалажып көрген.

Совет Эвилели биле Индияның аразында дең эргелиг болгаш кайызынга-даа ажыктыг харылзааларны хөгжүдеринге чаа идигни берген, Азияга болгаш бүгү делегейге бижыгар фактор болган тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында совет-индий кереэниң чугула ужур-дузазын онзалап демдеглээн. Совет Эвилели биле Индияның аразында бүгү талалыг харылзааларны хөгжүдеринге болгаш найыралды улам ынай ханыладырынга идигни берип турар кады ажылдажылганың чаа хевирлерин дилеп тыварын улзмчылаарынга ийи таланың чүткүлдүүн илереткен.

(СЭТА).

ЧОННУҢ ДЫШТАНЫЛГАЗЫ

Ажылчы чоннуң дыштанылгазынче улуг кичээнгейни бистиң чуртувуста салып турар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринде ол дугайында тодаргай айыткан.

Совет кижиниң дыштанырынга, билиин болгаш культуразын бедидеринге, кадыын бижыглаарынга, ургуларын кижизидеринге четчир санныг хостуг үени социализм берген. Тоску беш чылда ажылчы чоннуң дыштанылгазының хевири ынзы-бүрү болуп, ол улам сайзырангайжаан. Хостуг шакты организастап эрттиреринiң арга-хевирлери чаартынган, дыштанылганың ажыктыы бедип, оон кижизидикчи ролю өскен.

Сөөлгү үеде бистиң республиканың профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары партия, совет органнарның удуртулгазы-биле ажылчы чоннуң чайгы дыштанылгазын организастаарын экижидер хемчеглерни доктаамал ап турар. Курорттарга, профилакторийлерге, туристи баазаларга чиигеткен өртектиг путевкалар-биле дыштанып турарларның саны чылдың-на көзүдеп орар.

Чайгы сезонга Тываның дыштанылга черлери багай эвес белеткелдиг ужурашкан. «Чедер» курорту чаа мебель-биле дериттинген, беш турутталга корпузун ажыглалда киирген.

Үлетпүрүң болгаш көдээ ажыл-агыйның дыка хөй ажыл-ишчилери чайгы шөлээзинде база дыштаныр хүннерде Дус-Хөлге, Чагытайга, Шивилигге болгаш өске-даа черлерге массалыы-биле дыштанып турар. Кызылдың элээн хөй бүдүрүлгелери коллектив кежигүннериниң кадыын бижыглап, дыштанылгазын экижидер дээш Дус-Хөлге биче хемчээлдиг дыштанылга бажыңнарын тудуп алган.

Дус-Хөлге дыштанып келгеннерге таарымчалыг байдалды тургузар хемчеглерни чылдың-на ап турар. Столовая, ларёктар, дериг-херекселдер хөлезилеп алыр болгаш машина тургузар черлер бо чайын ажылдаар.

Дыштанып келгеннерни аъш-чем бараанары-биле үзүктел чок хандырары — хөй-ниитиниң чемненилге черлериниң, садыг организацияларының сорулгазы болур. Ындыг турбуже эргежок чугула аъшчемни эккелбес, оон орнунга арага-дары садыглаар чоруктар эрткен чылдарда турган. Шак ындыг чорукту бо чылын шуут болдурбас.

Чылдың эң-не таарымчалыг үези — чайгы үеде дыштанылга черлеринге шупту кижилерни хаара тудуп шыдавазы билдингир. Ындыг болза-даа ийи дыштаныр хүннүң чөптүг ажыглаар арга бүгү кижилерде бар. Шушенскоеже, Хову-Аксыиче, Ак-Довуракче, Чагытай хөлче дыштаныр хүн маршруду-биле экскурсиялап болур. Бо ажылды республикада организастап турары ам-даа кошкак. Дыка хөй бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери үстүнде ады киргеи черлерге барып көрбээн. Туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле область чөвүлелиниң ажылын кижи бүгүдезин сонуургалыптар кылдыр тургузар херек. Ол ышкаш Кызылда экскурсия бюрозунуң ажылын идепкейжидери чугула.

Дыштаныр хүннер ажылчы чоннуң үгаан-бодал өзүлдезиниге, кадыкшылыына улуг салдарны чедирер. Хөй-хөй ажыл-ишчилер янзы-бүрү бөлүмнерге, спортчу секцияларга киржип, кино, концерт көрүп, хостуг үезин солуп, утка-шынарлыг эрттирип турарлар. Чер-черде хөй-ниити организациялары чоннуң хостуг үезин эрттирер талазы-биле чамдык арга-дуржулгалыг болу берген, ону улам сайзырангайжыдар хемчеглерин ап турар. Чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле ажылдарны Өвүр районда багай эвес организастаан. Бо дуржулганы нептередир хемчеглерни партия организациялары алыр херек.

Районнар төптеринде, хоорайларда, бүдүрүлгелерде дыштаныр хүн штабтары чоннуң дыштанылгазын организастаар дээш элээн ажылдарны кылып чорутса-даа, ол ажылдар үениң негелдезинге ам-даа чедир дүүшпейн турар.

Кызылда дыштаныр хүн штавы хоорайга болур чүүлдерни чарлаары-биле кызыгаарлаттынгаш, организакчы ажылды кошкаткан. Эрткен дыштаныр хүннерде паркка маргылдаалар, янзы-бүрү оюннар болурун солуннарга бижээн. Орта киржир күзелдиг кижилер келирге чүү-даа чок болган. Бо чүгле чаңгыс таварылга эвес, ындыг чүүлдер мурунда тургулаан. Хоорайны он ажыг микрорайонда үскеш, оон төптерин тургускан. Ынчалза-даа ында дыштанылга кежээлери, ужуражылгалар, концерттер, лекциялар кончуг ховар болуп турар. Партия, совет, профэвилел организациялары дыштаныр хүн штабтарының ажылын үндезнии-биле экижидип, боттуг хемчеглерни дүрген алыры, оларга деткимче, дузаламчыны көргүзери негеттинип турар.

Күш-ажылчы коллектив — бистиң чедиишкинневристиң болгаш кижизидилгевистиң үндезин дөзүү. Кижиниң төлептиг аажы-чаңы, эки шынарлары аңаа хевирлеттинер, ёзулуг найырал аңаа канналыр. Ындыг болганда коллектив бүрүзү, оон хөй-ниити организациялары ажыл-ишчилериниң дыштанылгазын олче угландыр эки, шын организастаар херек.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш кызымак ажылдап турар бүгү совет кижилериниң кадыын бижыглап, дыштанылгазын шын организастаары — партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының бо хүннерде чугула сорулгаларының бирээзи болур.

Тываның даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадында кол күш аныяктар деп бүзүрелдиг-биле чугаалап болур. Олар — бүгү талазы-биле ыяк белеткеттинген, боттарының ажыл-херээнге бердинген кижилер. Аныяк оол Валерий Оюн электриктеп ажылдап турар. Ол Кызылдың политехникумун дооскаш, чаалыларның хоорайынга ажылдаары-биле чедип келген. В. Оюн үүрмектеп-сорттаар комплексте ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. И. Седиштиң бирги эзлүүзүнүң дежурный электриги боон ажылдап турар. Оон аңаа ажылдан келгенинiң ийи чылының дургузунда электри дериг-херекселдериниң үрелиң, ажылга шаптык катканы таварылгазы боон корбээн. Ол комбинаттың эң дээре электриктериниң бирээзинде саналдып, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

ЧУРУКТА: электротехник Валерий Оюн ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТАЙБЫҢНЫҢ НҮҮРҮ-БИЛЕ

Дүүн Кызылга Тәйбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң чепсегленишкинии эндере бүдүрерин соксадыр, делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлышкынын дедир эолбес болдурар дээш Стокгольмга хүлээп алган чаа Кыйгырыынга чоннуң ат салышкынын бистиң Тывага эрттирер республика оргкомитединиң баштайгы хуралы болган. Анаа организастыг айтырыгны чугаалашкан.

Бо чаа политиктиг улуг кампанияны республикага организастап эрттирер дугайында илеткеди Тайбыңның республика комитединиң даргазы, төөгү эртемнериниң кандидады О. А. Толгар-оол кылган.

Чепсегленишкинии дүжүрер дугайында Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң чаа Кыйгырыынга ат салышкынын организастап чорудар талазы-биле СЭКП обкомунуң доктаалын болгаш Тайбыңның совет комитединиң чагаазын ол хуралга база тыышкан.

Бо чаа кампанияны эрттирер талазы-биле оргкомитеттер хоорайларга, районнарга тургустунгулаар. Ук кампанияны партия организациялары удуртуп эрттирер. Моонбиле холбаштыр Тайбыңның совет фондузуунга эки туранын акша-хөреңги чыылдазын улам күштелдирер, чоп ортузунга политмассалыг ажылды кылбартыр, Коммунистиг партыдның болгаш Совет чазактың дениичи даштыкы политиказын чоңга хаңзы-биле таныштырар апаар.

СЭКП обкомунда

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Эндере чепсегленишкинии соксадыры дээш, чепсекти дүжүрери дээш кампания бистиң чуртувуста калбарып эгелээн, ол кампанияның кол хемчеглерни бо чылдың июньиюль айларда чорудары төлевилеттинген. Атомнуг чепсекти хоругдаар дугайында төөгүлүг Стокгольм кыйгырыының 25 чыл болган оюнда, 1975 чылдың июньде, Стокгольмга ТБЧ-ниң Президиумунуң сессиязынга хүлээп алдынган Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыын, тайбың дээш национал шимчээшкиннериниң төлээлекчилериниң Ленинград хоорайга 1975 чылдың ноябрьда болуп эрткен Бүгү-делегей конференциязының шиитпирлерин совет улустуң кайы хире калбаа-биле болгаш массалыы-биле деткип турарын ол кампания көргүзүп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлери-биле тодаргайлаттынган партияның база Совет күрүвениң дашткы политиктиг угланышкынын, таныылбырлап, эндере чепсегленишкинии соксадыры дээш, чепсекти дүжүрери дээш демиселдиң айтырыгларының талазы-биле ССРЭ-ниң турушталарын бо кампанияның үезинде калбаа-биле бүгү талалыг пропагандалаар болгаш тайыбырлаар сорулга партия, совет органнарның база хөй-ниити организацияларының мурнунда тудуп турар.

Кыйгырыгның адаанга хол үжүүнүң салдырышкынын шуут-ла эки турага үндезилээш, чер болганга чорудар, 16 хардан өрү назылыг хамаалылар аңаа холунуң үжүүн салып болур.

Эндере чепсегленишкинии соксадыры дээш, чепсекти дүжүрери дээш кампанияга ажылчы чоннарның, аныяктарның идепкейлиг киржирия, ук кампанияны бедик политиктиг болгаш организастыг деңнелге чорударын хандырар талазы-биле хемчеглерни алырын СЭКП-ниң Кызыл хооркомунга, райкомнарыига, тудугларның парткомнарынга хүлээдип турар доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган. Эндере чепсегленишкинии соксадыры дээш, чепсекти дүжүрери дээш кампанияны чорударыига дузалаар республика комитедин Т. Ч. Норбунуң даргалаашкыны-биле тургускан.

Ук кампанияны чорударынга дузалаар хоорай, районнар комитеттерин партия, профэвилел, комсомол болгаш өскеда хөй-ниити, организацияларының төлээлекчилериидеп, бүдүрүлгениң мурнакчыларындан болгаш хоочунарындан тургузарын СЭКП-ниң Кызыл хооркомунга база райкомнарынга саналдаан.

Эндере чепсегленишкинии соксадыры дээш, чепсекти дүжүрери дээш кампанияны республикага чорудар талазы-биле хемчеглерни ат-сураглыг кижилерниң, литератураның болгаш уран чүүлдүң, эртемниң болгаш культураның төлээлекчилериниң киржилгези-биле ажылчы чоннарның коллективтерииге, адаан, өөредилге черлериие, дайынчылар ортузунга эрттирерин, эндере чепсегленишкинии соксадыры дээш, чепсекти дүжүрери дээш Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыының адаанга хол үжүү салырын чурттакчы чоннуң ортузунга организастаарын баш удур көргеи. Культура бажыңнарынга, клубтарга, кызыл-будуштарга, библиотекаларга масса-политиктиг хемчеглерни: кежээларни, ужуражылгыннарны, кинофестивальдарны, лекцияларны, плеткелдерни, эндере чепсегленишкинге удур, чепсекти дүжүрери дээш тайбыңга ынакшылдыг күштерниң демиселиниң темазынга делгелгелерии организастаары эргежок чугула. Республиканың аныяктарының ортузунга болгаш чурттуң өске хоорайларындан четкилеп келген студентилериниң тудугчу отрядтарынга митингилерни, хуралдарны, хол үжүктериниң чыыдазын болгаш өске-даа хемчеглерни чорударын база-ла төлевилээн.

Кампанияның чорудагазында хоорайларны, районнар тептерин болгаш чурттакчылыг өске-даа черлерни, бүдүрүлгелерни база организациялары эндере чепсегленишкинии соксадыры дээш, чепсекти дүжүрери дээш демиселге тураскаттынган кылдыр ураи-чеи-политиктиг кастал шимээрин хандырары чугула.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүвениң ленинчи дашткы политиказының дугайында, СЭКП-ниң XXV съездизиниң тодаргайлаанын, эндере чепсегленишкинии соксадырының, чепсекти дүжүрериниң айтырыгларының талазыбиле Совет Эвилелиниң сорудгаларының дугайында лекторларга болгаш плеткелчилерге дузаламчы болуп материалдарны белеткээриң СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдазинге, «Билиг» иитилелиниң организациязынга дээндырган. Чорудуп турар кампанияга киржиривче ажылчы чоннарны, аныяктарны кыйгырып турар кино-чуруктарны кинотеатрларга, клубтарга көргүзериы организастаарын Кинофикация эргелелиинге, а ТБЧ-ниң Кыйгырыының сөзүн болгаш хол үжүү салдырар хуудустарны четчир санныг кылдыр парлап үндүреринi, кампанияны чорударынга дузалаар хоорай болгаш районнар комитеттерин оң чүүлдер-биле хандырарын кампания чорударынга дузалаарының республика комитединге, Пардалганың, полиграфияның болгаш ном садыының талазыбиле эргелелге саналдаан.

БАМ-че аъттанышкан

Байкал-Амур демир-орук тудуун Бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуу кылдыр чарлаан сөөлүнде, бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң бүлүң бүрүзүиден аңаа ажылдаары-биле аныяктар кээп турар. БАМ-да Бүгү-эвилелдиң комсомолчу тудуунга ажылдаары — улуг харылсалгалыг, а ынчалзажок хүндүлүг херек. Бистиң республикадан 50 ажыг аныяктар комсомолчу путёвка-биле Байкал-Амур демир-орук тудуунуң индустриязын хандырып турар «Забайкалье транспорт тудуг» трезиниң Хилок хоорайынга барып ажылдаарлар.

Олар Тываның янзы-бүрү районнарындан келгилээн аныяктар. Чамдыктары чолаачы, дашчы, маляр, механизатор, янзы-бүрү профессиялыг кижилер. Школа дооскаш төрээн колхозтарынга, совхозтарынга, бүдүрүлге черлериие бир, ийи чыл ажылдап ааккан ажыл-ишке кызымак, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг, быжыг сагыга-чүрүмнүг, ёзулуг төлептиг аныяктар. Оларның аразында Чөөн-Хемчик райондан аныяк ажылчыннар Валя Куулар, Сергей Куулар, ыраккы Моңгун-Тайгадан, Өвүрден чолаачылар Боря Хертек, Күдер-оол Ооржак, Тожудан комсомолчу кыс Марта Кежик-оол болгаш оскелер-даа бар.

БАМ-да Бүгү-эвилелдиң комсомолчу тудуунче Ак-кок хемнерлиг, бедик даглардыг төрээн Тываэындан аъттанып-тарының мурнуу чарыында олар ВЛКСМ обкомунга партияның болгаш дайынның, күш-ажылдың, хоочуннары-биле ужурашканнар.

— Тулаалыг хөддерни, шыргай аргаларны аштанарыглап, даглары үттеп турган, демир-орук тудуун кыдыры берге болбайн аан. Вагончиктерге чурттааш, берге ажылга чамдык кошкак кижилер мунчулуп, оон ойталаза-даа хөңбү. Аңаа чүгле быжыг тура-соруктуг, төлептиг мөзүгүт кижилер шыдажыр. Әрес-дидим, комсомолчу отчугаш-биле ажылдаар херек — деп Совет Эвилелиниң Маадыры Л. Ефимов чагыг сөзүн берген.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. Ромашов чымлгынарга байыр чедирип чүве чугаалаваш:

— БАМ-да Бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктар тудуунга ажылдаары улуг чоргааралболгаш бедик алдар. Ынчалза-даа оон-биле кады улуг харылсалгаиы хүлээндирип турар. Ол улуг идегелге төлептиг болур дээш бүгү чүүлдерни кылып, шалыпчы күш-ажыл-биле харылаар ужурлуг силер—деп, ол чугаалаан.

Хувискаалдың чалбыыштыг түүн кинскитчип, анры дайынары-биле чаныш-сыныш чокка демисежип чораан аревэчилериниң бирээзи С. Танов: — Аныяк назынның дөстүмес романтиказы силерни бистиң үениң бир төөгүлүг улуг тудуунче кыйгыргандыр. Тываның комсомолчуларының мурнуудан чоруур аас-кежиктиг-дир силер. Эки ажылданар, оолдарым, ургуларым — деп чагаан.

БАМ тудуунга киржир аныяктарның өмүүзээнiден Тее-Хем райондан келген комсомолчу Е. Увангур сөс алгаш:— Байкал-Амур демир-орук тудуунга үлүг-хуувусту киирер аас-кежиктиг болганывыска чоргаарланыр бис. Хоочуннарның, эш-өөрүвүстүң идегелии, чагыын ыдыктыы-биле сактып, аныяк тура-соруувусту, күжүвүстү, билимнисти берип, комсомолчу отчугаш-биле ажылдаар бис— деп чугаалаан.

Кызылда даарацыга фабрикалының аныяк ажылчыны Р. Полякова бодунуң үе-черлегии база-ла сорук киирип, чагыг сөзүн берген.

Ужуражышкынын соонда арынарында өөрүшкү чайнаан аныяктар холдарында өң-баазын чечектерни чайбышаан, эш-өөрүвүс-биле, Төрээн Тываэы-биле байырлашкаш, автобустарга олурушканнар. Олар БАМ-ның тудуунче хапканы ол.

Д. КУУЛАР.

ЧУРУКТА: Өвүр районундан келген болүк аныяктар БАМ-ның демир-орук тудуунче аъттаныптарының мурнуу чарында.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

СЭКП Кызыл хооркомунуң хураалдаар залында совет-моол найырал айының эгелээнинге тураскаатканы байырлыг хурал болган. Аңаа Совет-моол найырал пиитилелиниң Тыва салбырының даргазының биргии оралакчызы С. Х. Красный клеткел кылган.

Хуралдың ажылынга Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаанның делегациязы киришкен.

ДАШТЫКЫДА

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

Делегейниң хөй-ниитизи болгаш парлалгазы дээди деңнелге совет-индий чугаалажышкынларны улуг ынчаңгей-биле сонуургап турар. Даштыкы политика талазыбиле тайылбырлакчылар Кремльге болган дүштеки шайлөлгага СЭКП ТК-ниң Чиигиве секретары Л. И. Брежнев-биле Индияның Премьер-Министри Индира Гандиниң солушкан чугааларын калбаа-биле тайылбырлап турар.

● **ДЕЛИ.** Москвада боон турар совет-индий чугаалажышкынчыар-биле холбашкан материалдар индий солуннарның баштайгы арынларын барык долузу-биле эзлээп. Үргүлчү бижыгып турар совет-индий найыралды Совет Эвилели бедии-биле үнелеп турар болгаш ону принципиалдыг ужур-дузалыг деп санап турар дугайында Л. И. Брежневтиң чугаазы Индияга хамаарыштыр СЭКП-ниң XXV съездизинге чайынналчаа-биле илереттинген совет политиказының тодаргай бадыткалы болган деп, «Пэтриот» солун бижээн.

Чугаалажышкыннарга Л. И. Брежневтиң киришкени, оларның боон турар таарымчалыг байдалы бо бүгү чугаалажышкыннарның чедиишкинниг дөстурунга совет удуртукчуларының сонуургалдының илерээшкини болур. Ол чорук таварылга эвес. Индий-совет харылзаалар — күрүелер аразында кайызынга-даа ажыктыг харылзааларның үлегери болур деп, ол солун уламчылаан.

Совет Эвилелиниң үаетпүрүң, эртемни болгаш техниказы хөгжүдеринге, космосту шиңгээдип алырынга кайгамчыктыг чедиишкиннери бедик идеалдар-биле болгаш мерген удуртулга-биле сорук кирген, улус бодунуң күжениишкиниериниң түннелинде чүүү чедии ап болурунуң чайынналчак чижээ болур дээр дугайында И. Гандиниң чугаазыг хөй индий солуннар парлаан.

● **СОФИЯ.** «Работническо дело» солун бодунуң мурнуку чүүлүнде мынча деп бижээн: «Эм Л. И. Брежневтиң чугаазы тайбыңга ынакшылдыг совет политиказының база бир илерели, чавырлышкынының чорудулгалыы быжыглаар болгаш улам ынай хогжүдер дээш демисежиринге ССРЭниң быжыг шиитпиранииниң илерели болган». Л. И. Брежнев амгы үениң эң чугула айтырыгларының талазы-биле совет туруштуу база катап тайылбырлаан деп, солун демдеглээн.

● **ВАРШАВА.** Л. И. Брежневтиң чугаазын тайылбырлап тура, «Трибуна люду» солун Азияга тайбың кожа-хелбээ догунваашкынның принциптериниң быжыы-биле балыткаттынып тургустунары бүгү-ниитиниң тайбынынга кончуг улуг ужур-дузалыг болур ийик деп бижээн. Азия диитиң үези келген айтырыгларын шиитпирээриинге оруктарны дилеп тывариига мооң соңгаар-даа идепкейлиибиле Совет Эвилели киржир деп, солун демдеглээн.

● **ПРАГА.** Амгы үеде Азияда дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкынынче эргилдеге эки баштайгы базынар тургустунган деп, «Руде право» солун айытқан. Азия улустарының айыыл чок чоруун быжыглаар дугайында, янзы-бүрү шиитилел тургузуглуг күрүелериниң тайбың кожахелбээ догунваашкынының принциптерии быжыглаар дугайында соғыш човаашкынын Совет Эвилели үндүрүп турар.

● **УЛАН-БАТОР.** СЭКП ТКның Чиигиие секретарының чугаазы-биле танышкаш, Моолдуң хөй-ниитизи амгы үеде чавырлышкын делегейниң бүгү хогжүдезиниң кол угланышкыны болу берген дээрзинге база катап бүзүрээн деп, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Даргазы Н. Лувсанчүлтэм медеглээн.

● **БОНН.** «Соок дайынның» талалакчыларының бүгү чүткүлдериие удурлажыштыр, Чоон чүк биле Барыын чүктүн аразында делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырлыдырарының политиказын уламчылаар деп шиитпирлиин СЭКП ТК-ның Чиигиие секретары Л. И. Брежнев база катап илереткен дээрзин «Зюддойче цайтунг» солун бижээн. Ол-ла бодалды «Штуттгартер цайтунг» онзалап демдеглээн.

● **ВАШИНГТОН.** СЭКП ТКның Чиигиие секретарының чугаазында делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлышкынын улам ынай ханыладырынче кыйгырыг үнген деп, «Вашингтон Стар» солун бижээн. Совет-индий харылзааларның хогжүлдезинде чаа чугула чада дугайын «Вашингтон Пост», «Балтимор Сан» болгаш өске-даа америк солуннар бижээн.

(СЭТА).

Идеология ажылының дуржулгазындан

КЫЛДЫНГАН ЧҮҮЛДҮ БЫЖЫГЛАП УЛАМЧЫЛААР

Районнуң партия организациязы бодунуң политиктиг ажылын СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, оңгу беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын амыдыралга боттандырарынче, районнуң мурнунда турар ажыл-агыйжы, социал-культура талазы-биле сорулгаларның күүселдезин хандырарынче угландырып турар. Ону чединшкинниг күүседири — районнуң бүгү ажыл-ишчилериниң херээ. Ынчангаш партия, совет ажыл-агый органнары болгаш профэвилел, комсомол организациялары чоннуң чогаадыкчы инициативазын база идепкейин көдүрериниң дээштиг хевири—социалистиг чарышты чер болганга дээштиг кылдыр организастап калбартырынче угландырган.

СЭКП райкому, партия эге организациялары чарышты калбак нептередип, дээштиг база үре-түңнелдиг организастап, ону удуртур талазы-биле чамдык хемчеглерни ап, боттандырган: баш бурунгаар экономиктиг санаашкыннарга үндезилээш, хүлээлгелерниң ындыг-ла күүсеттинген турарын чедип алыр, районнуң мурнунда салдынып турар сорулгаларны кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаар ажылдарны чорудар. Бисте ажыл-ишчи бүрүзү, совхоз база салбыр, ферма, бригада, коллектив бүрүзү боттарының аразында социалистиг чарыштыг. СЭКП райкому болгаш партия, профэвилел организациялары ооң түңнелдерниң дугайын чугаалажып база ону организастаарын улам экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап келген.

Сөөлгү чылдарда «Тоора-Хем» совхозта социалистиг чарышты организастап турарының дугайында, Тожунуң мыш ажыл-агый черинде социалистиг чарыш дугайында айтырыгларны партия райкомунуң бюрозунга чугаалашкаш, өске бүгү коллективтерде байдалды база хандыр анализтеп көрген, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларны чогуур өйүнде эдеринче угланган дээштиг хемчеглерни алган.

Районга социалистиг чарыштың түңнелин үндүргеш, кедээ ажыл-агый, үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң мурнакчыларын тодарадып, шалыпчылар слёдун байырлыг байдалга эрттирип, оларга мергежил аайы-биле бедик аттарны тыпсып, тиилекчиниң кызыл лентазын кедирип, алгап-йөрээп чаңчыл болу берген. 1975 чылдың түңнели-биле 18 мурнакчыга мергежил аайы-биле аттарны тывыскылаан. Оларның аразында эң эки ивижи—Д. Күнзенмаа, эң эки аңчы — И. Селин, эң эки чылгычы—Д. Бараан, балыкчы—Л. Булатов дээш оон-даа өскелер бар. 30 хире мурнакчыны 742 рубль турууг бараанар-биле шаңнаглаан. Чыл дургузунда болгаш бо чылдың бирги кварталында 60 хире шалыпчыларга алдар болдуруп, Күш-ажылчы алдар тугун көдүрген. Моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинни ындыг янзылыг шын ажыглаарынче партия организациялары доктаамал сагыш салып турар.

Районда социалистиг чарышты билдилиг удуртуп турар партия организациялары эвээш эвес. Оларга «Тоора-Хем» совхоз (партком секретары эш Капкак) бо чылдың бирги кварталының түңнели-биле күрүнеге сүт садар планын 250, эъттиин — 170 хуу күүсеткен. Совхозта мурнакчыларның саны хүн келген тудум өзүп орар. Мурнакчы малчын Кол Даш-оол 370 хоюндан 377 хураганы ончамеңди доруктурган. Ивижилерден Чортаадай Саңның, Ак Клаткының, Ак Бадыжыкты болгаш өскелерин-даа адап болур. Иви малдың бажын көвүдедиринге, ооң чаш төлүн камгалап алырынга үлегерлиг үлүг-хуузу дээш иви фермаларының аразында калбарган чарыштың тиилекчизи атты Бедийниң иви фермазы (эргелекчизи Чамдыгыр Санаа) каш удаа улаштыр эдилеп келген.

Үлетпүр бүдүрүлге организацияларындан социалистиг чарыштың доктаамал мурнакчыларынга Ырбанның мыш ажыл-агый белеткел чериниң участогу, Тожунуң мыш ажыл-агый чери, тудуг-септелге участогу хамааржыр. Садыг белеткел организацияларының аразында калбарган социалистиг чарышка районнуң ажыл-агый-тывыш ажыл-агый чери тиилекчи болуп турар. Үстүнде адаттынган организациялар социалистиг чарышты билдилиг организастап турарындан аңгыда, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, курлавырларны дилеп тып, продукцияның шынарын экижидер дээш бригада, цех бүрүзүнде организакчы болгаш кижизидикчи ажылды чорудуп турар.

Чамдык чединшкиннер-биле чергелештир партия организацияларының талазындан чарышты удуртуп турарында четпестер бар. Бөрта Май 1 салбырны (эргелекчизи К. Достай-оол, партия эге организациязының секретары Д. Бириней), райпоңу (даргазы В. Чернова, партия организациязының секретары Н. Байкара) айтып болур. Мында чарышка холбашкан көргүзүг, хүндүлел самбыралары айлы-биле чаартынмас таварылгалар бар. Социалистиг чарыштың дугайында чугаалар хөй боор, ону хуралдарга чугаалажып турза-даа, ооң дээштии кошкак. Райпо чылчылы-биле планныг онаалдаларының чаңгыс-даа хевирин күүсетпейн келген. Амыдырал хандырылга комбинады, коммунал ажыл-агый чери чыл эгезинде кезек хөделгеш, хүлээлгелериниң күүселдезин организастаарынче, ооң түңнелдерин өй-шаанда үндүреринче, чаржып турар кижилер, коллективтерниң хүлээлгелериниң күүселдезин хынаарынче, мурнакчыларның дуржулгазын солуштурарынче кичээнгейни кошкаткан.

Ол коллективтерниң удуртукчуларындан негеделди СЭКП райкомунуң талазындан күштелдиргенинден сөөлгү үеде ол черлерде байдал чүгээртеп бар чыдар.

Оңгу беш чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле, СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга болгаш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында партия Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалдарынга, ооң соонда СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге хейэъ кирген районнуң ажылчы чону политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг кадураүшкүннүг ажылдап турар.

Районнуң болгаш партия эге организацияларының илеткелчилериниң, лекторларының, политинформаторларының, агитаторларының кужү-биле үстүнде документилерни ажыл-ишчи бүрүзүнге чедир тайылбырлаарын организастаан. Ол документилер-биле 2900 хире кижи таныжкан болгаш 180 хире кижи чүве чугаалап, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган.

Хамыктың мурнунда кижилер-биле ажылды күштелдирип, үлетпүр бүдүрүлгеде, кедээ ажыл-агыйда ажылдап турарларның ажылдарынга база чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, партияның болгаш чазактың доктаал, шиитпирлерин чурттуң иштики болгаш даштыкы байдалын республиканың, районнуң база коллектив бүрүзүнүң мурнунда салдынган тодаргай сорулгаларны кижи бүрүзүнүң билген турарынче партия эге организациялары кичээнгейни салган.

Бо талазы-биле ажылда бистиң районда эки чүүлдер бар. Ай санында доктаамал 2 удаа партия райкомунуң бюро кежигүннеринге, күүском кежигүннеринге удурткан коммунистиг үнүүшкүннерни малчыннарже аъткарары чаңчыл болган. Оон ынай кем-херек үүлгедикчилеринге удур тургускан оперативтиг бөлүктер «Тоора-Хем» совхозтуң иви салбырынче ай санында бир удаа чоруп турар. Чоокта чаа 18 кижи составтыг бөлүк Өдүгенниң болгаш Бедийниң, Хамсыраның ивижилеринге аалдап чедип, оларга делегей байдалының дугайында лекцияны номчааш, «Азас» агитбригаданың солун концертин көргүскен, ивижилерге тускай дыштанылга кежээзин организастаан. Эмчилер ивижилерниң кадыын хынап, амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчылары чурукка тырттырып, белен даараглыг хепти садыглап, сөөлгү хүнүнде бүгү ивижилерниң ниити хуралын эрттиргеш, «Даурия» деп кинону көргүскен. Ындыг үнүүшкүннер моон соңгаар-даа организастаттынар.

Ындыг эки чүүлдерни уламчылап, партия организациялары социалистиг чарышка удуртулганы күштелдирип, кижилер-биле ажылды улам сайзырангайжыдып, ажыл-агый удуртукчуларының база тускай эртемниглерниң даалдырган ажыл-херек дээш харысалгазын бедидип турганда, оңгу беш чылдың баштайгы чылының даалгаларының күүселдезин чедип алыры—бистиң кол сорулгавыс ол.

Ч. УДУМБАРА,
СЭКП Тожу райкомунуң ийиги секретары.

ВАЗ-тың чаа беш чылы

Волганың ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг автомобиль заводунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары оңгу беш чылдың баштайгы чылын чаа күш-ажылчы чединшкиннер-биле демдеглеп турар. ВАЗ-2106 деп болбаазырангайжыткан автомобильдерни массалыы-биле үндүрери ол бүдүрүлгеде эгелээн. Ол машиналар мурнундаазынга бодаарга, аажок таарымчалыг болгаш шимчедикчизиниң күчүзү улгаткан.

1976 чылда ол заводтан дөртен муң хире ындыг машиналар үнер.

Москваның И. А. Лихачёв аттыг автомобиль заводун Октябрь революциязы орден-биле шаңнааныңга холбаштыр болган байырлыг митинтиге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга харыы кылдыр ВАЗ-тың коллективи «Жигулилерниң» бүгү моделдеринге күрүнениң Шынар демдээн тыпсыры дээш демиселди улам-на калбарткан.

ЧУРУКТАРДА: ээлчег солчулгазы; заводтуң эптекчи-слесары, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинин эдилекчизи, коммунист Александр Шикунов.

Ю. БЕЛОЗЕРОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Хандырылгаңар кандыгыл?

ШАГЫН САГЫВАС

Кызылда чурттап турарларның дыка хөйү эртен эртелеп ажылдаар. Бажыңга чем кылып четтикпейн барган үелеринде олар кафелерге, тура чемненир черлерге кээп, изиг шай иже тыртып аарын бодаарлар. Ынчалзажок далашкан кижилерниң ындыг күзели боттанмайн-даа баргылаар, хоорайда эртелеп ажылдаар чемненир ферлер кончуг эвээш. Ооң кадында оларның чамдыктары ажылдаар үе-шагын сагывас, озалдап ажыдар таварылгалар хөй.

Каш хүн бурунгаар чүве. Изиг шай аартай тыртып аар дээш «Чодураа» кафеге чеде бердим. Кафениң эжиинде эртенгиниң 8 шактан эгелеп ажылдаар деп бижээнин эскергеш, шагымче көрдүм: 8 шак оранчок ашкан.

Улус чыглып кээп-ле тур. Хыйланыр-даа, эжикти соктаар-даа кижилер бар. Ынчалзажок халырааш дааштан башка хаалга ажыдар кижи-даа чок болган.

Он беш минута ажыр маааныывыс соонда эжиктиң тырткыыжын ам-на ажыдыптылар. Шугулдаан улус-биле кады иткилешпишаан киргеш, көөрүмге, соок балыктар, пирогилерден башка чем аймаандан черле чүве чок болду. Оода шай изиг ыйнаан дээш ап аарывыска мырыңай соок болган. Улуска ындыг соок чемнер берип турарының чылдагаанын тодарадыксааш, кафениң эргелекчизин айтырарывыска, бир ажылдакчы уруг тура: «Бисте эргелекчи чок, № 1 столоваяга хамааржыр улус бис, ооң директорундан барып айтырыңар» дээн. А кассир Давыдова-биле шууут чугаалажып чадашкан бис. боттарывысты удур аттывар болган.

Хоорайның база бир төп черинде турар «Чодураа» кафеде мындыг байдалдың тургустунуп келген чылдагааны чүдел? Кызылдың № 1 столоваязының директору В. К. Синичкина болгаш кафениң ажылын дорт удуртуп башкарар кылдыр томуйлаткан эш Г. Пушкарёв олар бо айтырыгга чүү деп харыылаар ирги?

А. АСКИРОВ,
милиция ажылдакчызы.

МУРНАКЧЫЛАР

Садыг министерствозунуң АТБ-зи бирги кварталда орулга планын 114,7 хуу күүсеткен болгаш ийиги кварталдың эрткен айларында база багай эвес ажылдаан. Н. Нефедовтуң баштааны комсомолчу-аныяктар бригадазы болгаш А. Пастуховтуң, В. Забродинниң бригадалары ай санында планын 120 хуудан кудулатпайн күүседип турар.

Септекчилерниң көргүзүглери база багай эвес. Оларда дуңзаалакчы, коммунист П. Растворцев, дарган А. Мишин кызымак ижи-биле макталды чедип алган.

Петр Серафимович Растворцев улусчу контроль бөлүүнүң даргазы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

АТБ-ның коллективи хүннүң-не рейсче автомобильдерниң 86 хуузун үндүрүп турарында мурнакчыларның киирген үлүг-хуузу хөй.

ЧУРУКТА: (солагай талада) комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири Н. Нефедов болгаш механизастаттынган бригаданың бригадири А. Пастухов, А. Мишин болгаш П. Растворцев олар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

«Шынның» чагааларының изи-биле

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫГ

«Чаагайжыдылга — ниитиниң херээ» деп эгелиг мурнукучуул апрель 24-те парлаттынган. Чамдык хоорай, суур Советтериниң хөй-нииити организацияларының чаагайжыдылга херээн чугулалавайн турарында айыткаш, арыг-шевери, ногаанчыдылгазы четпес черлер аразынга Тес-Хем районнуң Берт-Даг суурун база адаан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Берт-Даг кедээ Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Курумаа Аракчаанның бисче бижээни:

Айыткан четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни ап эгеледивис.

Чурттакчы чоннуң калбак киржилгези-биле суурнуң херим, кажааларын септеп кылган. Суурнуң Ленин аттыг база Найырал деп төп кудумчуларында 200 шарланны олурткан.

Берт-Даг болгаш Ү. Шынаа суурларның чаагайжыдылгазында 14 агитквартира хаара туттунган. Олар эң эки ногаанчыттынган, чаагайжыттынган суур дээш аразында социалистиг чарышты салган, чарыштың түңнелин айлап үндүрерин шиитпирлээн.

Каяа-даа үлегерлиг корум-чурум дээш

ШУУТ ХАРЫЫЛААН ТУРАР

«Улуг-Хая» — өске ажыл-агыйлар-биле бир дөмей, экономиказы быжыгып, ажыл-ишчилериниң чаагай байдалы чыл келген тудум улам экижип турар совхоз. Ынчалза-даа ажыл-ишчилерниң арасында ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, хуу өнчүзүрек, арагалаар, хөй-нииитиниң корум-чурумун үрээр кижилер база бар. Совхозта партком, ында кедээ Совет болгаш хөй-нииити организациялары сөөлгү үеде ындыг кижилерге холбаштыр тускай хемчеглерни ап, чогуур ажылды чорудуп турар.

Көк-Чыраа суурда чүгле «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыннары, албан-хаакчылары чурттап турар эвес, эрги болгаш чаа Шагаан-Арыгда албан, организация черлеринде ажылдап турарлар база хөй. Ынчангаш чамдык албан, организациялар ажылдакчыларының хөй-нииитиниң корум-чурумун үреп, арагалап турарын эки эскербейн баар таварылгалар бар. Ынчангаш бо суурга хөй талалыг ажылды чорудары негеттинип турар.

Партия, совет болгаш өске-даа хөй-нииити организацияларның хүн бүрү чорудуп келген ажылдарының түңнелинде моон мурнунда доктаамал ажыл чок, арагаже хандып, хөй-нииитиниң корум-чурумун үреп турган чамдык кижилер ол багай салдарлыг уржуктардан уштунуп, оон чогуур түкнелдерни үндүрүп, совхоз бүдүрүлгезинде кызымак ажылдап турар апарган. Онай Фунза, Ховалыг Хуратанмай, Шыырак Кара-кыс болгаш өскелер-даа мурнакчыларның одуруунга кирип, мактадып турар. Чамдык кижилер оларга кылган эки талалыг хөй-нииитиниң сагындырыг, сүмелеринден амдыгаа чедир кандыг-даа түңнел кылбаан, хөй-нииитиниң корум-чурумун үреп, даандырган ажылга харысалганы кошкадып турар. Бирлей Көк-кыс, Доржу Оолак, Чүльдүм Бырдыраа ышкаш кижилерниң херээн эп-хуузунуң судунга көрүп, хөй-нииитиниң мурнунга тургузуп, шыңгыы чугаалашкаш, оларга эттинип алыр талазы-биле хонук-хуусааны берген.

Ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, хуу өнчүзүрек, хуузунда инек малын совхозтуң сиген, тараа шөлдерин чаза бастырар, кырып-назылаанынга сыдап алгаш, ажыл кылбас, арагаже хандыыр ийи чаңгыс пенсионерлер-биле база хөй талалыг ажылды чорудары чугула.

Культурлуг амыдыралдың төвү— клубка суурнуң ажылчы чоннарының ниити хуралы болуп турда, арага ижип алгаш, шимээн-даашт, алгыш-кырыш үндүрүп турган кижилерни дружинниктер хөй-нииитиниң мурнунга тургузуп, буруузун билиндирген. Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, маңгысталчак амыдыралдыг, а ол ышкаш арагалаар, хөй-нииитиниң корум-чурумун үрээр кижилер-биле демиселди ниити күш-биле чорударга дээштиг. Улусчу дружина (командири Түлүш Маадыр-оол), херээженнер чөвүлели (даргазы Светлана Ыдамчык) четпес талаларның барымдаа бүрүзүнүң чаңгызын-даа эрттирбейн, хуралдарга шыңгыы сайгарып көрүп, корум-чурум үрекчилериниң тус-тузу-биле дээштиг ажылды чорутса чогуур. Соң-биле кады бо ажылды, ылаңгыя коллектив бүрүзүнге, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарын оларда хөй-нииити организацияларының, албан организация черлериниң удуртукчулары шууут харыылаан турарын чедип алыр апаар.

О. ТАВАА,
Көк-Чыраа кедээ Совединиң күүскомунуң даргазының штаттан дашкаар оралакчызы.

Эң эки чаагайжыдылга дээш

КУУ ДООЗУН ТУРУПТАР

Чоокта чаа Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республиканың хоорайларын болгаш чурттакчылыг черлерин чаагайжыдар дугайында доктаалды хүлээп алган. Чаагайжыдылгага болгаш аңаа көрдүнген акша-хөреңгини кончуг багай чарыгдап турарын ында тодаргай айыткан.

Аңаа хамаарыштыр Тес-Хем районунуң Ак-Эрик суурунуң чаагайжыдылгазының байдалы-биле номчукчуну таныштырып көрейн. Суурнуң девээ дөртен чылдарның төнчүзүнде салдынган. Колхоз чаа тургустунуп, Тести кежир көвүрүг чок, шимчээр машина-чепсек эвээш турда, баштайгы бажыңнарны терек болгаш самандан тудуп эгелээн. Тес хемни кежир көвүрүг кылган соонда школа, ясли-сад, садыг, чуртталга бажыңнарын дыт-биле кылып турар апарган.

Оон бээр элээн чылдар эрткен. Алдан чылдарның эгезинде колхозчулар бажыңнарын херимнеп кажаалааш, картофель, ногаа тарып турган болза, ам ындыг чорук көзүлбестээн. Херим-кажаазын үрээрин үреп, одаарын одап калыкан.

Комсомолчуларның күжү-биле туткан стадионну ам көөрге каракка чаржынчыг үрелген. Суурнуң иштинче кире бээрге бажыңнар чаны, хөй-нииити организацияларының девискээриниң херимнериниң ишти эштаттынмаан, бок оваалатына берген чыткылаар.

Үрелген машина-чепсектиң кезектери базым бүрүзүнге бо-ла таваржыр. Суурнуң төп кудумчузунда элезин тейлени берген. Хат хадаанда дээр-биле дудушкан куу доозун туруптар. Ыяштар олуртур дээш херимнерни чап-чаа кылып каан боордан башка, тарып каап ыяш ховар. Ыяшты олуртса-даа, суггарбайн бээрындан олар каткылап каар. Чүс чыгам бажыңнарның чанында тараан ыяштарны салаа базып санап болур. Школа болгаш он шаа чуртталга бажыңнарының чанында элээн каш дес терек тер бестүп турар.

Суур чаны-биле агып бадып чыдар буганы ногаанчыдылгага ажыглавайн турары четпес. Кедээ Советтиң күүскомунуң конторазында азып каан 1976 чылдың социалистиг хүлээлгезинде бир бажың 4—5 дес ыяш тарыыр деп каан. Херек кырында хүлээлге саазын кырында артып каан. Суурну сайзырангай, көрүштүг тургузар дээш сагыш салбазының кол чылдагааны — чаагайжыдылга талазы-биле чурттакчы чоннуң воскресниктерни чыл санында организаставайн келгенинде деп бодаар мен.

Кызыл-Чыраа кедээ Совет бо талазы-биле хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин хынавайн, ала-чайгаарлап эртирип келген. Моон мурнунда кедээ Совет күүскомунуң даргазы турган Балчыт Севигирниң орнунга чаа кирген дарга Бумбажай Баадыр өөртен түңнелди үндүрүп, суур чаагайжыдылгазынче чурттакчы чоннуң күжүн хаара тудуп, шеф, воскресниктерни организастаары күзенчиг.

С. ОЙДУП.

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ КҮШТЕЛДИРЕР

Чоокта чаа Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозта парткомнуң бүгү коммунистериниң хуралы болган. Аңаа коммунистерниң ажыл-агыйга киржилгезин база суурда ниити корум-чурумнуң байдалының дугайын хандыр сайгарып, чугаалажып көрген. Колхоз оңгу беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталында күрүнеге эът, сүт садар планнарын ажыр күүсеткен. Колхозтуң ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга хөй-нииити организацияларының киржилгезин экижиткен.

Ынчалза-даа ажыл-агый чорудулгазын удуртуп башкарар талазы-биле парткомнуң ажылында четпестер ам-даа бар. Малчыннар ортузунда социалистиг чарышты кошкак организастаан. Төрүүр 100 баш малга оназаштыр чаш төл камгалап алыры 1975 чылдың бо үезинге деңнээрге, кызырылган. Малдың өлүп хоораар болгаш чидер чоруу эрткен чыл-биле деңнээрге, хөй боор турар. Ажыл-ишке харысалга чогу-биле хөй малды самчыгдаан Б. Ак-оол, Ч. Соян, Д. Нурсат болгаш өскелерге даа ниитиниң малын ам-даа кадартпышаан. Ындыгларны мал ажылындан чайлаткаш, чаа аныяк коммунистер, комсомолчулар болгаш өске-даа ак сеткилдиг кижилер-биле солууру чугула.

Чон ортузунга лекция, беседа, культура-массалыг ажылдар кошкак тургустунган, малчыннарның зооветеринарлыг өөредилгезн, партия база комсомолдуң политиктиг өөредилгезн эренгей, система чок эртип турар.

Көскү агитация, көргүзүг база хүндүлел самбыраларын чогуур үезинде дерип, чаартып кылбайн турар. Ооң уламындан ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, арага-дарыже хандыыр, хөй-нииитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар колхозта барын санал бергеннер шыңгыы шүгүмчүлээннер.

Колхозтуң парторганизациязы партияның беш бригада организациязы баксаап турар. Автопаркта, кедээ Советтиң күүскомунуң чанында организациялар четпес ажылдап, хуралдарны чогуур үезинде эвес, куду деңнелдиг эрттирип турар.

Хөй-нииитиниң черинге корум-чурум үрээр, кайда-даа ажылдавайн турар чамдык кижилер-биле шыңгыы демиселди чорудары колхоза парткомдаа, комсомол комитединден болгаш хөй-нииити организацияларындан негеттинип турар. Четпестерни дарый чайладып, кижи-бүрүзүнүң күш-ажылга, хөй-нииити ажылынга идепкейлиг киржилгезин чедип ап, арагалаар болгаш ажыл кылбас кижилер-биле демиселди күштелдирип, амыдыралга боттандырар дээш колхозтуң коммунистери, ажыл-ишчилери кужениишкиннг ажылдаза чогуур.

Н. КОМБУ.
Тес-Хем район.

УЛУСТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНУҢ ИНДУСТРИЯЗЫ

Москваның «Сокольниктер» парыгынга май 25-тен июнь 8-ке чедир чиик үлетпүрге дериглелерниң болгаш технологтуг чорудулгаларының «Инлегмаш-76» деп, делегейниң нийти делгелгези болган. Аңаа Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттары Австрияның, Бельгияның, Великобританияның, АКШ-тың, Францияның, ГДР-ниң, Испанияның, Италияның, Швейцарияның, Нидерландының, Японияның, Швецияның болгаш өске-даа күрүнелерниң фирмалары киришкен.

Делгелгеге ССРЭ-ниң киржилгезинге холбашкан айтырыгларны харыылап бээрин ССРЭ-ниң чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге машина тудуушкунунуң министри Василий Николаевич Доениндeн ПМА-ның корреспондентизи Маргарита Клиниик дилээн.

— Хамыктың мурнунда 1970 чылда болган бирги делгелгеден амгы бо делгелгениң кол-кол ылгалдары чүдел?

— Ийи делгелгелерниң аразынга тоску беш чыл кирип турар. Ол чылдарның дургузунда чиик үлетпүрге машина тудуушкуну оон мурнундагызынга бодаарга элээн бедик темп-биле хөгжээн, продукция бүдүрериниң хемчээли 60 хуу көвүдээн.

Ынчаарга бистиң бодап турарывыс-биле алырга нийти бүдүрүп үндүрген дериглелерде мырыңай-ла чаа хевирниң конструкциязы-биле кылган станоктар болгаш машиналар 55 хуу чедип турар.

Чижээлээрге, кнези чок даараныгга машиналарының дугайын чүү деп бодап турар силер?

— Ол дээрге черле кайгамчык-дыр.

— Ынчаарга бис ам даараныгланың чогум-на ындыг машиналарын бүдүрүп үндүрүп эгелей берген бис, хемежигежи чокка пөс аргыыр, ээргиш чокка удазын ээрер машиналар база ындыг апаар. Ынчаарга Совет Эвилели хемежигежи чокка удазын аргыыр станоктарны нептередир талазы-биле делегейде бирги черде турар. Бодап-даа көрүңерем хенти болгаш идикти бүдүрерде хемежигештиг болгаш ээргиштиг дериглелер хереглевес апаар. «Инлегмаш-76» деп делгелгеде кирген ийи муң ажыг делгирлерниң аразында таарымчалыг болгаш бедик бүдүрукчүүг ажылдаарын хандырар станоктар болгаш машиналар хөй кирген.

Пөс-тааас бүдүрүлгелеринге күш-ажылдың өзүлдезиниң 80 хире хуузун техниктиг эде чаартылганың күсели-биле алган.

— Бистиң Ада-чуртувустуң делгелгеге кирген кандыг эң солун экспонаттары барыл?

— Хамыктың мурнунда пөс аргыыр АТПР деп чаа хевирниң автоматтарын маңаа кирип болур, оларны аргылганың калбак ассортиментизин кылырынга херегзээр, техника-экономиктиг көргүзүү дыка бедик. Оон аңгыда аваа аргыг кылырының янзы-бүрү машиналары база бар, оларбиле эң-не янзы-бүрү чиг-эттен: хөвенден, кылымал хендирден, дүктен, торгудан, дырандыдан пөс-тааас кылыр. Ол дериглелер даштыкыда-даа (оларны 16 чурттарже үндүр садыглап турар бис) база бистиң чуртувуста-даа эки деп санадып турар. Удазын ээрер чаа машиналар болгаш аргыыр станоктар Күрүнениң шынар демдээн алган. Пөс-тааас кылыр чаа машиналарны чогааткан кижилерге ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын тывыскан.

Делгелгеде эң-не баштай көргүзүп турарывыс база бир янзы аргыычы машина бар. Чижээ, ол болза эң куду сорттуг хөвенден бөс аргып кылыр аэродинамиктиг машина-дыр.

— Ол бүгү болза дериглерниң техниктиг характеристиказы-дыр. Олар специалистерге солун болур ужурлуг. Хереглекчилер колдуунда-ла бедик шынарлыг продукция бүдүрер чаа машиналарны манап турар.

— Станоктарның моделин солууру, чаа технологияны нептередири чугула болбайн аан. Үлетпүрде бистиң адырывысты «Миллионнарга машина тудуушкуну» деп адап турары таварылга эвес болгай. Кедизинде барып чаа техниканың ажылының ажыктыын бүдүрген продукцияның хемчээлин, шынарын барымдаалап үнелээр апаар. Нарын хевир-биле янзы-бүрү өңнүг постерге, кылымал алгыларга, лёндан кылган постерге садып алыкчыларның негелдези улуг боор турар.

Делгелгеге янзы-бүрү өңнүг пестер бүдүрериниң, кылымал алгы кылырының станоктарын, автомат машиналарын киирген.

— Делгелгени организастап турар сорулгазы чүл?

— Хамыктың мурнунда чаа техниканы чогаадып кылырының база дептилгелиг технологияны нептередириниң талазы-биле аңгы-аңгы чурттарның машина тудугжулары — специалистер дуржулгазын солушкан. «Инлегмаш-76» хемчээлинге эртем-техниктиг симпозиумну эрттирген, аңаа совет болгаш даштыкы эртемденнер база специалистер үлетпүрүң бо адырының талазы-биле эң чугула айтырыгларны чугаалашкан. Ажыл-херекчи чугаалажылгаларны чорударынга болгаш садыг харылзааларын тургузарынга калбак перспективаларны ажыдып турар. Бөгүн үлетпүрде бистиң адырывыс делегейниң 40 ажыг чурттарынга станоктарны болгаш машиналарны садып турар. Бис оларны садарындан аңгыда, садып ап база турар бис. Бистиң садыглажып турар улуг-улуг черлеривис — Чехословакияның, ГДР-ниң, Венгрияның, Францияның, Италияның, Англияның болгаш өске-даа чурттарның фирмалары болур.

Бо делгелге Американың Каттышкан Штаттарының фирмалары-биле ажыл-херекчи харылзааларны калбартырынга улам таарымчалыг байдалды тургузуп турар. 1970 чылдыынга бодаарга, бо делгелгеге оларның делгирлери дыка хөй болган.

Даштыкы-биле бистиң харылзаавыс чүгле садыглажылгакын эвес. Сөөлгү чылдарда делегейниң эртем-техниктиг кады ажылдажылгазы улам калбарган. Польшаның, ГДР-ниң, Чехословакияның, Болгарияның специалистери-биле совет машина тудугжуларының болгаш чиик үлетпүрүнүң ажылдакчыларының кады кылыр ажылының планы улуг. Англияның «Платт Сако Лоуэлл», Швейцарияның «Цельвегер Устер», «Барыын Германияның «Майер» деп болгаш өске-даа фирмаларының ажылдакчылары-биле бо угланыышкынга холбаштыр пөс-тааас машина тудуушкунунуң специалистери ажыктыг ажылды чорудуп турар. Оларның ажылдап кылып турар темалары эртем-техниктиг чугула ужур-дузалыг боор турар.

— Кады ажылдап турган кылыр машиналар «Инлегмаштың» дараазында болур делгелгезиниң экспонаттары болур чадавас. Ооң делгелгезалдары кандыг болуруул, ону бөгүн канчаар бодап турар силер.

— Чүгле нийти байдалын чугаалаар апаар-дыр. Эртемденнерниң ам чогаадып кылып турар эвээш эвес машиналарын адап болбайн аан. Оларның хөй нурууузу совет болгаш даштыкы амгы практикага дөмейлешпес. Биске ам эң кол чүве дериглелдерниң конструкцияларын солуурун кооргу болур. Мурнунда бистер дериглелдерни чаартырының база технологтуг чорудулгаларының сайзыраңгайжыдарының аргазы-биле ажылдап турган болзувусса, ам пөс-тааасының, идиктерниң, хевти бүдүрериниң технологиязынга эртем-техниктиг улуг ажылды эгелээш, чедиишкиниг үргүлчүлеп турар бис.

Бистер совет машина тудугжулары эртем-техниктиг депшилгениң мурнуку одуруунга турар ужурлуг деп санап турар бис. Амгы үениң ол техниктиг деңнелинге дыыдынгаң чүгле эң эки чаа машиналарны бүдүрүп үндүрер, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң эде дериишкинин комплекстиг ёзу-биле боттандырар, улус ажыл-агыйының ол адырларының бүдүрүлге чорудулгазынга автоматчыдылганы болгаш механизацияны калбаа-биле нептередир талазы-биле сорулгазы СЭКП-ниң XXV съездизи бистиң мурнувуска салган. Ол сорулгаларны боттандырарынга аңгы-аңгы даштыкы чурттар-биле бот-бодунга ажыктыг кыдыр бистиң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылгавысты ажыглаары чугула рольдуг болур. (ПМА).

Бистиң Кыдыкы Соңгу чүгүвүсте

Эргим номчукчу, бистиң Төрээн чуртувустуң картазындан ооң соңгу кызыгаарларын көрүп көрүңерем. Баренцово далайның гранитиг хаяларында Печенги порттан Беринг оожуунуң эриинде Уэлен суурга чедир — ол бүгү чер Соңгу Доштуг океанның далайлары-биле чугдунуп чыдар Кыдыкы Соңгу Чүк-түр.

Кыдыкы Соңгу Чүк Совет Эвилелиниң шөлүнүң үштүң бир кезээнден хөй черни ээлеп турар. Ында Коми, Карель болгаш Якут Автономнуг Совет Социалистиг Республикаларының, Коряк, Ненец, Ямал-Ненец, Долган-Ненец, Ханты-Манси, Эвенки болгаш Чукот национал округтарының черлери бар. Ында Мурманск, Магадан болгаш Архангельск областарның черлери база бар, Соңгу Чүкте арктика куруг хоозуу, тундра, соңгу болгаш ортаа тайга деп дөрт бойдус зоназы каттышкан. Кыдыкы Соңгу Чүкте чээрби алды бичии улустар — саамилер, хантылар, мансилер, ненецтер, энцтер, нганасаннар, селькуптар, кеттер, эвенкилер, долганнар, нанайлар, негидальдар, ульчилер, удегейлер, орочилер, орокилер, нивхалар, чукчилер, коряктар, ительменнер, юкагирлер, чуваннар, эскимостар, алеуттар, тофалар чурттап турар. Оларның саны элээн каш муңдан (нгасаннар) он-он муң кижи (ненецтер) чедип турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мурнунда Соңгу Чүктүң улустарының амыдыралы эң-не аар-берге чораан. Ыштыг чадырлар, аш-түреңги чорук, бичии уруглары олуп хорааны хөй, кижи бүрүзү бижик билбес турган. Кижилер чүгле дора өлбес дээш демисежип чораан. Тайганың байлак арга-арыгларындан үнелиг аңнык тыв ап турган ол черниң аңчыларын Россияның хаан чазаганың дүжүметтери болгаш чинжең садыгжылары кам-хайыра чок үптеп турганнар. Оон-биле чергелештир ол черниң хамнары кижилерниң сагыш-сеткилин болгаш мага-бодун кемдедип-кергедип чораан. Амгы үеде ындыг чүүлдерни чүгле кырганнарның сактып чугаалаанын дыңнап база номнардан номчуп болур.

Ам Кыдыкы Соңгу Чүктүң бичии улустарында боттарының күрүне эрге-чагыргазы, ССРЭ-ниң Дээди Совединде боттарының төлээлекчилери бар. Ненецтер болгаш эвенкилер, чукчилер болгаш нанайлар, алеуттар болгаш долганнар-биле Ленинградка болгаш Тюменьге, Иркутскиге болгаш Москвага ужуражып болур. Оларның бир чамдызы институттарда өөренип база бир чамдызы Совет Эвилелиниң бүгү националдарының төлээлекчилери-биле деңге бүдүрүлгелерде болгаш албан черлеринде ажылдап турар. Ынчалза-даа оларның хөй нуруузу төрээн черинде — Заполярьеде арткан.

Соңгу Чүктүң ол чер чурттуг чурттакчылары колдуунда аңнаар, балык, ивы ажылы кылыр турар. Олар шаанда аргамчы, балды болгаш сөөктен кылган ине ажыглап чораан болза, ам оларга вездеходтар болгаш вертолеттар, тракторлар болгаш самолеттар дузалап турар, оларда радио, телефон, телеграф база бар. Шаандакы чедиишмес чорук, түрегдеелдер бүрүнү-биле ажып эрттинген. Амыдырал деңнели дыка экижээн, «черлик аймактарның кырлып төнериниң» буржуаз теориязын мергежилдиг медицина дузазы буурадып дүжүрген. 1930 чыл-биле деңнээрге, чижээ, ненецтерниң, хантыларның, селькуптарның саны ийи ажыг катап өскен. Революция мурнундагы үе-биле деңнээрге, Ненец национал округта амыдыралдың ортумак узунунга 32 чыл немешкен.

Кыдыкы Соңгу Чүкте ол черниң чурттакчы чону-биле кады орустар, украиннер, белорустар, буряттар, Совет чурттуң дыка хөй националдарының төлээлекчилери ажылдап турар. Аңаа олар ол черниң чурттакчы чону-биле кады Заполярьениң чер иштинде эртинелерин шиңгээдип алыр, бичии улустарның амыдыралының деңнелин болгаш культуразын бедидер дээш кээп турарлар. Соңгу Чүктүң байдалдарынга чаа кежүп келгеннерниң чаңчыгып алырынга ол черниң чурттакчыларының идепкейлиг дузалажып, оларның-биле ажыл-херекчи болгаш найыралдыг харылзааларны тудуп турары таварылга эвес.

Соңгу Чүк ССРЭ-ниң эң-не перспективтиг девискээрлериниң бирээзи апарган. Ооң бойдус байлактарын улам ыңай шиңгээдип алыры, ооң улустарының амыдырал деңнелин экижидери «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарында» айыттынган. Геология-экспедициялары оортан нефть, газ, хөмүр-даш, демир рудазы бар черлерни ажыткан. Соңгу Чүкте алдын биле алмазты казып тып турар.

Соңгу Чүктүң Европа кезээнде арга-арыг хөй. Ында ыяш белеткээр, болбаазырадыр, целлюлоза-саазын кылыр үлетпүр сайзыраан. Ямал чартык ортулукта газтың кончуг хөй курлавырлары ажыттынган. Надым деп чаа хоорай ында өзүп сайзырап турар.

Тундрада Билибинниң атомнуг электростанциязын тудуп турар. Ол дээрге делегейде эң-не соңгу чүкте станция-дыр. Чукотка биле Колыманың улуг делгемнерин энергетика-биле чепсегээри чогум-на оортан эгелээр. Чукчилер болгаш ненецтер, эвенкилер болгаш мансилер, бүгү бичии улустарның төлээлекчилери чаа-чаа мергежилдерни чедип ап турар. Оларның аразында бульдозеристер болгаш трактористер, автомашиналарның болгаш вездеходтарның чолаачылары, электриктер болгаш киномеханиктер, ужудукчулар болгаш радистер бар.

Революция мурнунда Соңгу Чүкке чер ажылы бээрык чок турган. Көдээ ажыл-агый айтырыы чүгле совет үеде шиитпирлеттинип турар апарган. Ногаа өстүрери, мал чеми бүдүрери болгаш көдээ ажыл-агый комплекстери тургустунган. Ында Норильск, Нарьян-Мар, Сургут, Нефтеюганск, Нижневартовск болгаш оон-даа өске чаагайжыттынган хоорайлар өзүп сайзыраан. Олар Соңгу Чүктүң ёзулуг культура төптери апарган.

Чукчи Рытхэу, нивха Владимир Санги деп чогаалчыларның чогаалдары аажок сурагжаан. Төөгү эртемнериниң доктору, Соңгу Чүк улустарының төөгүзүнүң талазы-биле дыка хөй номнарның автору, партияның болгаш күрүнениң кескү ажылдакчызы эвенк Василий Увачан бүгү делегейге ат-алдарлыг болуп турар.

(ПМА).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Совет-моол найырал болгаш акы-дуңмалышкы чорук

Акы-дуңма Моолдуң амыдыралында эң чугула болуушкун болур, чоокку хүннерде ажыттынар МАРН-ның XVII съездизин Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары, совет хөй-нийти улуу-биле сонуурган турар.

Тайбыңның, социализмниң чедиишкиннериниң, социалистиг чурттарның найыралын база кады ажылдажылгазын улам ыңай быжыглаарының төөгүлүг ужур-дузазын СЭКП-ниң XXV съездизинге илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн болгай деп, совет-моол найырал ниитилелиниң төп баштаар черниң даргазы, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң Маадыры болгаш МАР-ның улустуң Маадыры В. В. Горбатко СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга айыткан. Улуг Ленин биле моол революцияның баштыңчызы Сухэ-Баторнуң эгелээни ССРЭ биле Моолдуң аразында найырал кезээде быжыг болгаш хажыттынмас болуп келген. Марксисчи-ленинчи партиялар — СЭКП биле МАРН ол найыралды хумагалыг кадагалап база хөгжүдүп турар.

Акы-дуңма моол улус чаа амыдыралдың тургузуушкунунга кайы хире магалыг чедиишкиннерни чедип алганын болгаш чедип ап турарын, быжыгып турар совет-моол кады ажылдажылга кайы хире боттут база чаагай үре-түңнелди берип турарын улусчу Моолга чораан санымда-да өөрүшкү-биле көөр-дүр мен деп, В. В. Горбатко чугаалаан.

Ол кады ажылдажылга дуржулга-биле бот-бодун байытчыр чорук калбак болгаш янзы-бүрү характерлиг болуп турар: улус ажыл-агыйның планнарын чогаадып кылыры болгаш аайлап таарыштырары, бүдүрүлгелерни дем-биле дерип тургузары база министерстволарның, эртем төптериниң, школаларның, ССРЭ-ниң областары биле МАР-ның аймактарының аразында дорт харылзаа ол кады ажылдажылгага кирип турар.

Ийи чурттуң аразында харылзааларны калбартырынга болгаш ханыладырынга улуг салыышкынны Совет-моол найырал ниитилели киирип турар деп, В. В. Горбатко демдеглээн. Ол Моол-совет найырал ниитилели-биле доктаамал харылзааларны тудуп турар. Акы-дуңма ниитилелдерниң ажыл-чорудулгазының канчаар-даа аажок калбарган чоруу ийи чурттуң улустарының найыралы ханы дазылдыг дээрзиниң дугайык тодаргай херечилеп турар.

МАРН-ның XVII съездизиниң бүдүүзүнде — июньнуң 11-де ажыттынар совет-моол найыралдың айы моол өңнүктерге совет кижилерниң акы-дуңма сагыш-сеткилиниң чаа көргүзүү болуру чигзиниг чок. Моолдуң улустуң революциязының 55 чыл оюнга тураскааткан хөй-ниитиниң хуралдары Москвага болгулаар. МАР-дан келген аалчылар үлетпүр бүдүрүлгелеринге, колхозтарга болгаш совхозтарга баргылаар. Найыралдың митингилери болгаш кежээлери, делгелгелер база кинофестивальдар Белоруссияга, Азербайджанга, Молдавияга болгаш өске-даа республикаларга, Иркутск база Чита областарга болур. Июньның төнчүзүнде Совет-моол найырал ниитилелиниң Бүгү-эвилел конференциязы Москвага ажыттынар, СЭКП-ниң XXV съездизиниң база МАРН-ның XVII съездизиниң шиитпирлери-биле холбаштыр, ийи чурттуң хөй-ниитизиниң улам ыңай кады ажылдажылгазының оруктарын аңаа төлевилээр.

Улусчу Моолдуң амыдыралында улуг болгаш чугула болуушкун — МАРН-ның XVII съездизиниң бүдүүзүнде совет кижилер моол акы-дуңмаларга чүректиң ханызындан изиг байырны чедирип турар деп, В. В. Горбатко түңнелинде медеглээн. МАРН-ның съездизи акы-дуңма чурттуң хөгжүлдезиниң чаа, улам-на магалыг перспективаларын төлевилээр, социализм тургузуушкунунга, чаа-чаа тиилелгелерже Моолдуң бурунгаарлаашкынныг шимчээшкининге чаа үе-чада болур дээрзинге совет улус бүзүреп турар.

Моол Арат Республикада хевис бүдүрүлгеп үлетпүр үндезининде тургустунган.

Моолдуң хевис кылыкчыларының кылыглары чуртта болгаш ол ышкаш даштыкыда калбаа-биле хереглеттинип турар. Каастап-шеверлеп кылыр уран чүүлдүң ол хевири чуртка шагда-ла нептерээн турган. Лейпцигке болгаш Брнога болгулаан делегей ярмаркаларынга шаңналды алган «Алтанбулак» деп хевис акы-дуңма социалистиг чурттарда онза хереглеттинип турар. Ол хевисте национал угулалаэлерни амгы үениң чуруу-биле дүүштүр кылган.

ЧУРУКТА: аргылда цегинде.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Тайбың дээш, чепсеглениишкинни дүжүрери дээш

Эңдере чепсеглениишкинни соксадыры дээш, чепсекти дүжүрери дээш Стокгольмның чаа кыйгырыынга ат салыышкыннарының кампаниязы делегейниң хөй чурттарында калбарып чорутkан.

БУДАПЕШТ. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Стокгольм кыйгырыынга Венгр Улус Республиканың найысылалынга миллион ажыг кижи ат салган. Бо хүннерде бүгү чуртта боор турар митингилерниң болгаш хуралдарның киржикчилери эңдере чепсеглениишкинни соксадырын, ядролуг чепсектиң бүгү хевирлерин болгаш массалыг узуткаашкынның өске-даа чепсек херекселдерин хоругдаарын, улустар аразының харылзааларынга күштү хереглээринден ойталаар дугайында дугуржулганы бүгү чурттарның чазактарының чарарын, чепсекти дүжүрер талазы-биле бүгү-делегей конференциязын дораан чыыдырарын шиитпирлии-биле негээннер.

ЛОНДОН. Чепсекти дүжүрери дээш Британ ортулуктарында демисел амгы үеде эңдере чепсеглениишкинни соксадыры дээш, чепсекти дүжүрери дээш Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Стокгольм кыйгырыы-биле холбашкан деп, «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш англи комитеттиң даргазы Г. Шаффер медеглээн.

БРЮССЕЛЬ. Стокгольмның чаа кыйгырыынга ат салыышкыны Бельгияда чедиишкинниг чоруп турар. Ол документини парламенттиң хөй-хөй кежигүннери деткээн.

Хельсинкиге болган нийти Европа чөвүлел хуралының соонда эңдере чепсеглениишкинни соксадырынче, чепсекти дүжүрериче улустарның идегели онза улуг. Дайынның тыптып үнүп келир аргазын кезээ мөңгеде чок кылыры-биле Хельсинкиге хүлээп алган шиитпирлерниң амыдыралга боттандырары дээш демиседи үргүлчүлээри эргежок чугула деп, СЭТА-ның корреспондентизинге Европаның айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылгазы дээш бельги ассоциацияның удуртукчуларының бирээзи Р. де Гендт чугаалаан.

БУЭНОС-АЙРЕС. Тайбыңның аргентин Чөвүлелиниң кыйгырыы-биле Стокгольмның чаа кыйгырыынга ат салыышкынының массалыг кампаниязы чуртта эгелээн.

КАРАКАС. Стокгольмның чаа кыйгырыы Венесуэланың хөй-ниитизиниң калбак кезектеринде ханы деткимчени алган деп, Венесуэланың тайбыңның национал Чөвүлелиниң даргазы, республиканың конгрезиниң депутады Хесус Сото Амести медеглээн.

Ол кыйгырыгны пропагандалаар болгаш аңаа ат салырының идепкейлиг кампаниязы бүгү чуртта нептерээн деп, ол дыңнаткан. Ооң сорулгазы болза, чурттакчы чонуң бүгү кезектериниң төлээлекчилерин Черге тайбыңны быжыглаары дээш улустарның нийти демиселинче киириштирери болур.

(СЭТА).

Коммунистерниң кандидадының чугаазы

ЛИССАБОН. (СЭТА). «Республиканың президентизиниң кол сорулгазы болза, конституцияны болгаш кандыг-даа ылгал чокка бүгү португалчыларның ында быжыглаттынган хосталгаларын, магадылалдарын болгаш чүүлдерин камгалаары болур. Конституцияны үргүлчү үреп турар болгаш аныяк португал демократияны чок кылыр база чаа диктатураны тургузар сорулга-биле сүлчээлерни белеткеп турар контрреволюцияның болгаш фашизмниң күштеринге конституцияның магадылалдары чажыртыныг болурун болдурбас ужурлуг» — деп, Португалияның Компартиязындан президентиниң албан-дужаалынга кандидат Октавиу Родригеш Пату медеглээн. Бодунуң «Принциптер декларациязын» тайылбырлап, национал телевидение дамчыштыр ол чүве чугаалаан.

Чурттуң мурнунда туруп турар айтырыгларны шиитпирлеп шыдаар доктаамал демократтыг бот-чурумну тургузарынга политиктиг демиселдиң хевирлери болур өлүрүкчү чоруктарны, үптекчи чоруктарны, коррупцияны болгаш хоп-мегени чок кылыры, бүгү национал девискээрге демократтыг хосталгаларны болгаш хамаатылар эргелерин ажыглаарын хандырары эргежок чугула деп, Родригеш Пату онзалап демдеглээн.

Португал демократия национализациязын, аграр реформазын, ажылчын контрольду, экономиктиг болгаш социал тургузугнуң ийи чыл бурунгаар эгелээн чаартылгаларын чайгылыш чокка боттандырарын камгалаарынга үндезилеттинер ужурлуг деп, Родригеш Пату демдеглээн.

Парламент соңгулдаларынга португал улус реакцияның күштеринге удур, күчүлээшкинге болгаш доктаамал эвес чорукка удур, чоон үзелдиг хөй кезек, демократтыг корум-чурум дээш бадылаан. Демократтыг партияларга хөй келдикти хандырып берген, португал улус улустуң эрге-ажыктарын болгаш күзелдеринге дүгжүп турар политиканы чорудар чоон үзелдиг чазакты тургузарынга боттуг аргаларны тургускан. Парламент соңгулдаларынга илереттинген соңгукчуларның тура-соруун амыдыралга боттандырар арганы келир үениң президентизи хандырар ужурлуг деп, ол чугаалаан.

Португалияның даштыкы политиказының үндезини болза өске чурттарның иштики херектеринге кириншеелиниң принциптери, даштыкы экономиктиг, политиктиг азы дипломаттыг ыйыышкынга чагыртырындан ойталаары, делегейниң бүгү улустары-биле, ооң иштинде социалистиг чурттар-биле, кады ажылдажылганың харылзааларын хөгжүдери болур ужурлуг деп, Родригеш Пату демдеглээн. Португалияның мурнуку колониялары-биле харылзааларны деңг эргениң, кайызынга-даа ажыктыг чоруктуң, национал хамаарылгашпас чорукту хүндүлээриниң болгаш иштики херектерге киришпезиниң баазазынга тургузар ужурлуг деп, ол чугаалаан.

Империализмниң, колониализмниң болгаш агрессияның бүгү хевирлерин чок кылырын, бүгү-ниити чепсек дүжүрерин, шериг-политиктиг блоктарны тарадырын, бүгү улустарның аразынга харылзааларга тайбыңның болгаш чөптүг чорукту хандырып шыдаар улустар аразының бот-чурумун тургузар сорулга-биле коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузарын Португалия чедип алыр ужурлуг деп, коммунистерниң кандидады медеглээн.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанда байдал онза дүшкүүрлүг боор хевээр арткан. Боолажыышкынны соксадыр дугайында сөөлгү дугуржуушкун турза-даа, дайылдажыышкынның мурнуку хевээр үргүлчүлевишаан, оон үезинде танкыларны, артиллерияны, ракеталарны болгаш минометтарны ажыглап турар. Тулчуушкуннарга Ливанның национал-патриотчу күштериниң, удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң отрядтары, Сирияның шериглери, барыын үзелдиг христиан күштерниң чепсектиг кезектери киришкен. Бейруттуң барыын сектору национал-патриотчу күштерниң болгаш палестинчилерниң долу контролюнда турар.

Сирияның шериглери Бекааның шынаазындан Бейрутче шаап халдааышкынны чорутkан. Олар Сайдага чоокшулап келгеннер, ынчалза-даа ол хоорайның чоогунга оларны доктааткан.

Ливанның национал-патриотчу күштериниң болгаш удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң күштериниң байдалы оларга барыын үзелдиг христиан шериг күштериниң талазындан кылган согуушкуннардан элээн парыылдай берген.

Июнь 8-те чугаалажыышкыннар кылыры-биле Ливанның премьер-министри А. Джеллуд, Сирияның премьер-министриниң оралакчызы М. Хейдар, Алжирниң эге болгаш ортумак өөредилге министри А. Бренмахмуд Дамаскыдан Бейрутка чедип келгеннер. Ливанның премьер-министри бүгү демисежип турар талаларга боолажыышкынны соксадырын, Ливандан Сирияның шериглерин үндүрерин болгаш боолажыышкынны соксадырының хыналдазын араб чурттарның аразындан күштерге дагзырып салдаан деп, Бейруттуң парлалгазы бижээн.

Ол-ла үеде израиль шериглер Ливанның мурнуу чүгүнде чепсектиг чөнгээлээшкиннерин үргүлчүлевишаан.

КАИР. (СЭТА). Араб чурттарның лигазының (АЧЛ) Чөвүлелиниң даштыкы херектер министрлериниң деңнелинге болган онза сессиязының киржикчилери Ливанда боо-чепсектиг үскүлежиишкиннерни дор-дораан соксадырынче кыйгырганнар. Ол сорулга-биле Ливанче айыыл чок чоруктуң хайгааракчы араб шериглерин чорудар деп шиитпирни хүлээп алган, ол шериглер АЧЛ-дың кол секретарының хыналдазы-биле хөделир болгаш Сирияның шериглерин солуур ужурлуг.

АЧЛ-дың кол секретарындан, АЧЛ-дың амгы сессиязының даргазы, даштыкы херектер министри Бахрейнден, а ол ышкаш Алжирниң болгаш Ливияның делегацияларының баштыңчыларындан тургустунган дөрт таланың комиссиязын тургузар деп шиитпирни хүлээп алган.

Ливанның чаңгыс эвиң, бүдүн чоруун, хамаарылгашпас чоруун болгаш тускай догуннаан чоруун хевээр арттырар дээш Ливан Республиканың соңгуттурган президентизи И. Саркистиң удуртулгазы-биле национал чөпшээрежилгени тургузарынче бүгү демисежип турар талаларны сессияның киржикчилери кыйгырган. Сессияның шиитпирлеринде палестин революцияны деткиир болгаш дуза көргүзер дугайында араб чурттарның боттарының хүлээлгелеринге ынанчызын база катап бадыткаан.

ТӨРЭЭН ЧЕРИҢ

● ЧУГААНЫ УЛАМЧЫЛААЛ ●

«Кижи—черинге, а куш—уязынга ынак» дижири ужурлуг. Чурттап өскен черинин көрүштүг чараш, магалыг байлак болурунга кым-даа сонуургалдыг. Бойдустуӊ эң үнелиг хайыразы—арга-ыяшты, кат-чимисти, балык-байланны, аң-меңни камгалаарынга, ону улам байлакшыдарынга хамаарыштыр бодалымны илередиксеДим.

Ада-чурттуӊ Улуг дайынының соонда маадыр хоорай Ленинградка баргаш, оон хоочун чурттакчыларының бирээзи Наталья Бочарова угбайның бажыӊындан чемненип турган мен. Хоорай иштиниң каналдарын арыгларынга, чаартып кылырынга, ногаан үнүштерин катап тургузарынга ол угбай идепкейлиглерниң бирээзи.

Бузээлэешкин уезинде бергелерни оон сактып чугаалааны черле уттундурбас. Хоорайның тарымал ыяштарын чүгле одалгага эвес, аъш-чемге база хереглеп турган. Чадаң үнүштерни холуй дээрбедээш, хлеб орнунга ажыглап турган.

Якут чурттуг эжим Иван Партинян-биле ийилээн, Финляндия кызыгаарындан үш дос ыяш эккелгеш, Наталья угбайның айыткан чери—Киров проспектиниң кыдыынга барып олурткан бис.

1968 чылда Ленинградка база катап баар аас-кежиктиг болган мен. Дайынга ийи оглун оскунган угбавыс Наталья Бочарова ам чок, оон күзээниң ёзугаар тараан ыяштары-вистиң байгамчык чараш, селбейтир өскенинге зажок өөрээн мен.

Чурттап, ажылдап келген черимниң байлаан камгалаарынга, үнүш тарымалын улам ногаанчыдып өстүреринге сонуургалдыг мен. Төрүттүнген черим Хендергениң Ак-Тал, амыдырап келген черим Тожунуң Тоора-Хем, Адыр-Кежиг суурларга чеже үнүшту өстүржүп, чадаң ыяшты олуртчуп, азыраппаан дээр. Ол дээрге ленинградчы Наталья угбайның өөредиг салдары дээрзин кажан-даа утпас мен.

Төрээн черивисти каастап, бойдузун ногаанчыдып, агаарын арыглап турар үнүштерни калбартыр буяның үүле-херектиң дугайын бижип, чаагайжыдылгага үлегерлиг, ылангыя бажың чаңы участогун ногаанчыткан Борис Самайлык, Анатолий Агбаан, Кол Чат ышкаш эштерни мактаары өөрүнчүг. Шак ындыг кижилер чүгле бистиң Адыр-Кежиг суурда эвес, республиканың өске-даа черлеринде хөй дээрзи билдингир.

Бо айтырыг чер бүрүзүнде бир дөмей эки эвес дээрзин база демдеглээр херек. Чамдык суурларда тарымал үнүш ховар, олурткан ыяштар курган калган болгулаар. Оранның байлаан камгалаар талазы-биле негелде четпес.

Агым суглары, турум хөлдерни хирлендирер, тооруктуг пөштерни, чимистиг ыяштарны кезер, каттың сывын хайыра чокка кыргыыр чоруктар бар. Чамдык кижилер одалгага арганың ыяжын шилип ужурган, 3-4 чудуктарны тракторга чара сөөртүрүп эккээр, оон уунга таварышкан хамык чадаң үнүштер узуткаттынып, өруктар, кудумчулар үрелип турар.

Оранның байлаан камгалаары бүгү-ниитиниң чугула хереэ. Ол талазы-биле кедээ Совет күүскомнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары, ыяш ажыл-агый болгаш санитар албан черлери масса политиктиг кижизидилге ажылын калбартыр сорулгалыг. Төрээн чериниң чечектелиишкини дээш ол буянныг үүле-херекке кижи бүрүзү бот-идепкейлиг киржир хүлээлгелиг.

В. ТАМДЫН-ООЛ,

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

ДОЛУГА УДУР КОМПЛЕКСТИГ ОТРЯД

Таджик ССР-ниң гидрометеорология албанының эргелелиниң Колхозабад экспедициязының долуга удур комплекстиг отряды хөвең, тараа, виноград тараан черлерни болгаш садтарны камгалап турар. Колхозабад болгаш Вахш районнарының колхозтарының, совхозтарының 110 муң гектар шөлдерин олар камгалаан.

Бо чылын ол отряд долуга удур «Булут» («Облако») деп хевириниң ракеталарын эң баштай ажыглаарлар. Ындыг ракета мурнунда хереглеп турган снарядтарга деңнээрге, оон артык ажыктыг.

Амгы үеде республикада долуга удур беш отрядтарны тургускан.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче)— улуг техник М. Адираимов, техниктер А. Джуракулов болгаш Х. Султанов ракета тургузуунуң чанында.

В. СТЕЧЕНЦЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОНУУРГАКТАРГА

МУЗЕЙДЕ ЧАДАГ-ТЕРГЕ

Амгы үеде машина-техниканың саны көвүдеп, дешпилге хүн-бүрү сайзырап олурар-даа болза, чадаг-терге бодунуң «алдар-адын» ам-даа ышкынмайн турар. Ылангыя кедээ черлерде ону улус калбаа-биле ажыглавышаан.

Орус чадаг-тергениң эң-не баштай тывылган чери—Урал. 1801 чылда Ефим Михеевич Артамонов деп мастер бодунуң кылган баштайгы чадаг-тергези-биле Москва четкеш, келген. Ол барык 3000 ажыг верстаны эрткен. Аалынче чанып келгеш, ол элээн каш ындыг тергелерни кылгылаан. Оларның бирээзин Нижнетагильдиң чурт-шинчилел музейинде шыгжаан.

Тихоновщина суурнуң хоочун чурттакчызы Григорий Яковлевич Абрамов Пермь областында музейге үш дугуйлуг чадаг-тергени база белекке берген. Оон өгбелериниң барык 200 чыл бурунгаар кылган эдилели болган. Ук чадаг-тергениң бедии 110 сантиметр, олурар сандайы, рулю — ыяштан бүткен, а арткан кезектерин демирден кылган болган.

Уралдың чурт-шинчилекчилериниң даап бодаашкыны мындыг: шаг-шаанда Е. М. Артамонов бо черлерге чоруп турган болгаш үш дугуйлуг ол тергелерни көргеш, оон делегейде бир дугаар ийи дугуйлуг терге чогаадыр деп бодап алган.

В. СИНЦОВ.

Нижний Тагиль.

Свердловск облазы.

АЗЫРАЛ ТАРБАГАН

Ону эдиски, чалгаапай деп даа улус адап-ла турар. Ол чөп. Эрткен-дүшкен дириг амытаннарже ол эдип-эдип, оон соонда удуп чыдып алыр чалгаапай-ла болгай. А оон чер ажылынга хоралыын чугаалаан-даа херек чок.

А чогум кижилерге оон хамаарылгазының дугайында чугаалажып көрзүвүссе кандыгыл? Ол хөглүг анчыгаш болгай. Бетховенниң бир ырызында кезээде тарбаганга үдедип алган чоруур чорумал кижиниң дугайында сагынгай-ла бис. Ол хамаан чок машиналар чолаачыларының тарбаган-биле ховуларга найыралын база караам-биле көрген кижи-дир мен. Олар (тарбаганнар) кабинага олурупкаш, чолаачыларга аян тудуп, ырлап берип, узун оруктуу эрттиреринге дуза-даа кадып чоруур чоржук.

Чоокта чаа Боровский районнуң «Борковский» совхозунга чорааш, ында чигирзиг чүвеге ынак тарбаганны көрдүм. Ол садыг ажыттынары-билек-ле оон эжиниң аксынга баар дижип турган чүве. Шынап-ла садыгның арты чарымында булуңдан тарбаган үне халып келген соонда, садыг эжиниче углапты.

— Шурка, Шурка!—дижип, оолдар алгырышты. Конфета тудуп кижиге-ле ол чедип кээп, ол чаагай чемни улустуң холундан ап чип турган. Мен ону чурукка тырттырар дээш фотоаппарадымны олче углай тударымга безин сезинмээн болгай.

А. ФЕДОРОВ.

Кустанай облазы.

АЛЁША ДЕП ИВИ

Эрткен чылдың чайынында ыяш ажыл-агый чериниң ажылдакчызы А. П. Грачёвтуң оглу Юра арыг иштинге мөөгүлеп чорааш, мырынай чап-чаа төрүттүнген иви оглун тып алган. Оол ону бажыңынга эккелген.

Грачёвтарның эки ажаалдатежээлдезиниң ачызында ол анчыгаш дүрген өзүп, оларның Жданка деп инээ-биле аажок найыралдажы берген. Ооң соонда оларга Пират деп аттыг ыт база каттышкан.

Ол ивижигештиң адын Алёша деп адап алганнар. Чамдык кудумчу ыттары олче шуражып, ээре бээрге, Пират бодунуң өңнүүн аажок камгалаар. Ол ыттарже шурап, Алёшаны айыылдан чайладырын кызыдар.

Иви оглу Грачёвтарга дыка өөренген. Нина Михайловна кайнаар-даа баарга, ол ону доктаамал эдерип чоруур. Бажың ээзи аъш-чем садыынче баар апарганда, Алёша оон шуут чарылбас. Магазинниң чанынга кым-даа аңаа чигир аймаан бээр болгай.

Чоокта чаа ону, аажок өзе бергенде, катап арыг иштинге аппарып каапканнар. Удаваанда ол бажынче катап ээп келген. Олар ону каш-даа катап аргаже ханыладыр киирип шээннер. Алёша дөмей-ле ээп кээр болган.

Н. ДЕРЯБИН.

Саратов облазы.

(«Сельская жизнь» солундан).

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга июнь 12—13-те парктың шанналы дээш шыдыраа маргылдаазы, баг кагарынга, волейболга эш хуузунуң ужуражылгалары болур. Эгелээри 10 шакта. Танцы шөлүнге аныяктарның дыштанылга кежээзи 20 шакта эгелээр.

Июнь 13-те 11 шакта парктың спорт шөлдеринге шанналдыг оюннар болур.

Ногаан театрга лилипуттар коллективиниң «Хөглүг оолдар» деп эстрадтыг көргүзүү 19 шакта эгелээр.

«Совет Тываның 5 чылы» стадионга «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш ГТО-нуң хөй хевирлерин дужаарынга маргылдаа июнь 12—13 хүннеринде болур. Эгелээри 10 шакта.

«Хүреш» стадионга хоорайның бирги чери дээш маргылдаа даарта 15 шакта эгелээр.

Дыштанир хүн штавы.

АМЕРИК АРТИСТЕРНИҢ КӨРГҮЗҮҮ

МОСКВА. ССРЭ биле АКШ-тың аразында культурлуг солчулганың программазын ёзугаар М. Горький аттыг УАБТ-ның чаа бажыңының сценазынга «Америкэн консерватри тиэтр» (Сан-Франциско, АКШ) деп ниш театрының оюн көргүзүү болган.

ЧУРУКТА: театрның америк артистериниң көрүкчүлерге байыр чедирип турары.

В. ЕГОРОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КОМАНДАЛАР ЧЫСКААЛЫПКАН

«Орбита» станциязының үстүү талазында ногаан шык. Янзы-бүрү марканың машиналары бичии алаак ишти сыңышпас чыгыы. Оларның хөй кезии—өрт өжүрер кызыл өңнүг машиналар. Хөй улус чыылган черниң артын куду суг хөөлбээ баткан. Күчүлүг Енисей терениэш, бодунуң чоок-кавызында чыдар оңгулчыгыл девискээрлерни суг-биле долдурупканы ол. Улуг суг хөөлбээниң чанында үш өрт машиназын сугну ажыглаарынга белеткеп каан.

Каас-чараш бойдустуң чурумалы долгандыр бүргээн ногаан торгу ышкаш хөлбеңейнип чыдар дески шөлге Кызыл хоорайның албан, бүдүрүлге черлериниң өртке удур эки түрг командаларының кежигүннери айыткан шагында чыскаалыпкан. Дайынчы белеткелдиң маргылдаазы эгелээн.

Команда бүрүзү баштайгы онаалдазы—бир дугаар мергежилгени күүседип кирипкен.

Старт бээр черге 2 команда чыскаалыпты. Баштайгы судья тугун балырган соонда, өрт өжүрүкчүлери 50 метр хире черни бир, ийи дугаар оруктарбиле чаржып эрткеш, хөөлбектен сугну алырынга белеткеп каан машиналарга маннажып келдилер. Тус-тус машиназында быжыглаан дериг-херекселдерни ажыглап эгеледилер. Олар эгезинде машинаның кырындан дужүрүп алганы ийи улуг шлангаларны кошкаш, оларның бажынга суг сордуурарынга хереглээр демир херекселди тудуштур ээргеш, хөөлбекче суп кириптилер. Ол-ла үеде маргышканнарның чамдызы кайы-даа машинаның солагай талазында херекселдер суггар хааржаандан 3 шланганы ужулгаш, чоорту улавышаан, бурунгаар халып-ла кагдылар. Коштунган шланганы дамчыштыр суг аттыга бээри билек, судья секундомерин базып, тугун көдүрүп, түңнелдерни маргылдааның секретарынче дамчыдып берип тур.

Эки белеткелдиг командалар эң бедик көргүзүглерни чедип ап, бот-боттарын мурнажып-ла тур. Чамдык өрт өжүрүкчүлерниң көрүп турарга, кошturуглар ны тудуштуруп чадап турда, шланга дамчаан суг элекке аттыга бээр, аңаа белеткели кошкак улус улам девидээш, ол мергежилгени күүседип чадажы-даа бээр таварылгалар бар болду.

— Ийи дугаар мергежилгеге чүнү күүседир силер?—деп, чанымда турган чавыскалак сеппиг, шоваалаң карактарлыг, демир бөрт кеткен кижиден айтырдым.

— Команданың киржикчи бүрүзү 3 шланганың дезүн чаңгыс черге кошкаш, оларның боттарының аразында белдирлерин улаштыргаш, узун дургаар шөйер. Мандаа аваангыр кавшагайның «Саян» универмагтың ажылчыны Михаил Лопсан, харылзаачылар командазындан Леонид Соян олар көргүскеш бардылар. Ылангыя Михаил бо мергежилгеге 17 секунда чарыгдады. Маргыжып турарларның саны хөй болганда, бо түңнел оон-даа экижирип чугаажок —дидир.

Маргылдаа уламчылавышаан. Баштайгы хүнде «Ростекстильторгодежда», сайгарылга базазы болгаш өске-даа коллективтер республика иштинге чарлаттынган көрүлдениң негелделеринге дүүштүр өрт өжүрер талазы-биле дайынчы белеткелдиниң көргүскеннер.

Д. САЛЧАК.

Чаа шүлүктер

В. СЕРЕН-ООЛ.

Хайгыылчының суурганы

Каңдан кылган дээр шаар
крап
Кабининче үнүп ора,
Шериг чораан үелерим
Сеткилимге чуруттунар.
Хайыралыг төрээн черим
Байза шашкан кызыгаары
Хайгыыл кылыр бедик
суургам
Багана дег көстүп келир.
Чаъстыг, хаттыг кандыг
шакта
Чадаң-биле үнмедим дээр.
Чонум, чуртум нем болган
Чолдажын-даа аңаа билдим.
Туман тырткан хары черже
Туран-биле көрген тудум,
Хүлээлгени ыдық кылдыр
Хүндүткеп көөр апарган
мен.

* * *

Халап өрттүн чурттап
эртпээн,
Чалыы чүрээм чадыккалак,
Чаа салгал оглу-даа бол,
Өкпе-баарны ажыңнадыр
Өйүп келир балыглыг мен.
Частың хүнү чаа-ла хөңүп,
Харны шонуп ойнап турда,
Дежик доштар аразындан
Делгем Амур човуурттап
каап.
Даманск ортулуунга
Дарызыг ыш тарай бержик.
Күткүттүрген калчаа шериг
Хүнү бодап мени бээрге,
Кызыгаарның хары хандан
Кызыл мыңгы апарза-даа,
Ава хемниң ыдык эриин
Аткаар базып ышкынмаан
бис.
Семеп келген өжээтенни
Чеже доэуп сагындырар,
Кезедигниң чалбыыш одун
Кезе тудуп ажыткан бис.
Эрбен-биле келир болза,
Эптеш чок деп билгеннер
боор!
Кызыгаарга үскүлежиг
Кызаңнаажы тайылза-даа,
Уссурийниң дээри безин
Ундараанзыг булут тыртып,
Актыг шын дээш өлген
өөрнүң
Аваларын ыглап арткан.

Чүрээм балыы

Кадыг-доштуң дайынчаның

М. ЭРЕС-ООЛ.

Ажыл-иштен салдынмас мен

Бажың туткан бызаңчылар аразында
Балды, хирээ, маска даажы, баштак чугаа
Амыдырал-чурттаглгамның чарлып болбас
Аялгазы, кааcталгазы болу берген.

Ада-чуртка, арат чонга бараан болган
Ажыл-ишчи, чүрээм чалыы хамааты мен.
Харым дегүп, кара бажым көгерзе-даа,
Хайым иштен, кажан-даа бол салдынмас мен!

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 12-ДЕ

МОСКВАДАН

8.10—Литературлуг чогаалдарны экранчытканы. «Аныяк гвардия». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы.
9.35—«Эки бараанпар хөй болзун дээш».
10.05—Күрүнениң академиктиг Пятницкий аттыг орус улустуң хорунуң концерти.
10.50—11.00. Чапсар.
11.00—Медээлер.
11.10—«АБВГД-лээр». Өңнүг.
11.40—«Силерге, ада-иелер». Өңнүг.
12.15—Музыка амыдыралында чаартылгалар.
13.00—«Кадыкшыл». Эртемтайылбырлыг программа. Өңнүг.
13.30—«Билдингир-даа болза, кайгамчыктыг». Өңнүг.
14.30—Урутларга дириг-чуруктарның программазы: «Кымның-биле-даа найыралдашпас зэремчигей дугайында», «Ийи тоол». Өңнүг.
15.00—«Кады ажылдажылга». Телевидение журналы. Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы А. Каверзнев эрттирер.
15.30—«Алдын Орфей» деп XII Бүгү-улустуң эстрадалыг ырлар фестивалының лауреаттарының концерти. Болгариядан дамчыдылга. Өңнүг.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—17.40 Чапсар.
17.40—Экранда Чарли Чаплинниң киржилгези-биле «Царкта», «Чарыгдакчылар», «Нокаут» деп фильмнер.
18.20—«Верасы» ансамблиниң киржилгези-биле эстраттыг программа. Өңнүг.
18.45—«Эки бараанпар хөй болзун дээш».
19.15—Күрүнениң академиктиг Пятницкий аттыг орус улустуң хорунуң концерти.
20.00—Медээлер.
20.15—Литературлуг чогаалдарны экранчытканы. «Аныяк гвардия» Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы.
21.40—«Чурукчулар дугайында чугаа». А. С. Голубкина. Өңнүг.
22.20—«Үе». Информастыг программа.
22.50—23.00 Чапсар.
23.00—23.45—ССРЭ-ниң бут-бөмбүүнүң кубогу. 1/4 финалга. «Динамо» (Тбилиси) — «Карпаты» (Львов). 2-ги оюн. Тбилисиден дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИН

АРАГАНЫ КАГДЫМ

Үжен хар чоокшулап олур мен. Кижиниң ортумак назынынга деңнээрге, ону аныяк дээр ыйнаан, а төрүттүнгеш, өөренип, ажылдап, амыдыралдың эге базымынче оруук ажыдарынга кижиниң бо назыны четчир.

Бо үениң дургузунда, колдуунда-ла эки чүве көрбедим дизе, частырыг чок боор. Чокаап, багай чурттап, өскүс-чавыс артпаан мен дээрим ол. Адам-ием бар, акы-дуңмамдаа арбан, суму сыңмас деп-даа болур. Амыдыралдың ол чырыткылыг соңгазындан хоорлуп, хырын аш, эгинден семдер чораан ужурум — боттуң буруузу. Ажыы-биле чугаалаарга, арагалап чораан мен.

Элээн каш чыл бурунгаар ортумак школаны чедиишкинниг доостум. Өске кижилер-биле бир дөмей, ажылдаар бе азы өөренир бе деп айтырыг мээң мурнумга тургустунуп келген. Чамдык «чүве билир» кижилерниң арга-сүмезин эдерип, Кызылда «акшалыг» бир организацияга кирип алдым. Чаа школа дооскан, аныяк кижи бооруумга ол чер мең элегээп-даа.

Анаа күш-ажылчы көпеек деп чүвени бир дугаарында холга тудуп, алган акшамны бир-бир бодаарымга хөйү копчуг, сугар чер тыппас-даа ышкаш болдум. Мээң ол өөрүшкүм кады ажылдап турар өөрүмнуң коскү караандан чажыртынмаан. Олар меңээ бажыр чедирип, акша-төгерикке мындыг камныг болурун чагаапкар-даа.

Ынчалза-даа мээң «байый» бергенимдемги «чүве билир» улустуң база хаайынга каккал чыт дег. билдине берген. Олар дораан-на арага садыынче айыттылар. Бежен-алдан рубльдиң аразындан 3-4 рубльбиле арага садыптарга, кайын чирли бээр деп бодал-биле оларның аайынга кире бердим.

Бир шилди апканывыста чуртталга «хөглүг» апарган. «Чүве билир» эрлерниң чамдызы кудам-даа, оскезп «копчуг оннүүм-даа», үшкүлэра «төрелим-даа» болуп турарла. Бир черге куспактажып, бир черге содаалажып-даа турар бис. Ооң соонда-ла бүгү чүве кинода дег кылдыр кээзүлген.

Эртенинде бажым бузук чүве-биле дөмей-ле. Карманда каш көпеек арткан. Өлүг-дириглиң ийи аразында дег ажылдаар черимче калгып чоруптум. Эгенчиг, човапчыдаа копчуг чорду.

Элээн каш хонуктар эрткенде демги «чүве билир» өөрүмгө катап ужурашкан мен. Оларга бо бүгү байдалды чугаалап, моон соңгаар арага аймаа амзавас дээнимни дыңнаткан мен.

— Ынчан харын хөлүп эртирипкен чордувус. Бичинин апкаш тарай бээр турган чүве-дир ийин. Моон соңгаар ол хире кылдыр кайын ижер ийик бис—деп, ол оолдар мени оожуктурган.

Оон эгелеп хамык херек будулуп эгелээн. Баштай норма чедир ишкеш-ле соксап турдум. Ынчангаш, бодумну база «чүве билир» кижи деп санап турган мен. «Хөй ишпес, үй-балай дүржок эвес, арага ишкенде кем чок» дээп «макталдар» мени сорук киирген. Шак ынчаар «ногаан чыланның» аспаанче чоорту кирэ бергеним ол.

Арага ишкен кижилер-биле каттыжып, оларның аайынга кирбезин дээш дөргүм-төрелдерим, эш-өөрүм мени сурган, копчуп, чемелеп шаг болган. Ынчалза-даа ону херекке албайн, ол үнелиг сүмелерни эдербээн мен. Кедизинде бары олар мени эки орукка чедирбээннер. Ажыл шагы узун, күш-ажылдың сагылга-чурумун каш катап үрээн дээш ажылымдан үндүргүпкен мен.

Оон улаштыр амыдыралдың каалама оруундан тайып бадканым ол. Бир черге доктаамал ажылдавас, улуг дизе-ле 6 ай болгаш каапкаш чоруй баар ийикпе, арагалапкан дээш үндүртүптер апарган мен. Ол чоруум элээн хөй чылдарның дургузунда үргүлчүлээн...

Ийи чыл бурунгаар бодумнуң эрткен-барган бүгү амыдыралымны эргий көрүп, моон соңгаар баар оруум дугайында элээн хандыр бодандым. Ону угаап, бодаарынга мээң «ызырныы» кирип алган организациямда коллектив дузалаан. Ынчап араганы ёзулугла каар деп шиитпирлеп алдым. Баштай ижишкеш, «даңгыраглап» турганым дег эвес, граммны безин амзавас деп дорт шиитпирледим.

Ону күүседиринге хөй күш, энергия чарыгдаттынмады. «Чүве билир» кижилерниң аайынга кирбейн, бодумнуң бүгү сагыш-сеткилин ажылынче, чуртталгазынче, алдар-адынче, кадыкшылынче угландырарга ол-ла чорду. Ам сөөлгү ийи чыл улаштыр каткы-хөглүг, аас-кежиктиг чурттап чор мен. Араганы ижер турзук, көөр безин хөңнүм чок. Ооң уражуундан барык халаска эрттирген чылдарымны улуг хомудал-биле сактып чор мен. «Шуут чоктуң орнунга орайы-даа дээре» деп орус улустуң үлегер домаанда дег, чоокта чаа чурттуң дээди өөредилге черлериниң бирээзинче бот-өөредилге-биле кирип алдым.

Арагадан чарылгаш, амыдыралдың чылыг хүнүнүң алдынга чурттап чорууругa мыялдыг эки-дир.

Д. ИРГИТ,

албан-хаакчы.

КИНО

ИЮНЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Моон соңгаар ынчапмас мен»** 9.50, **«Чааскаландырып мени кагба»** 11.40, 13.30, 15.20, 17.00, 19.00, 20.50 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Белая кырында чаңнык»** 9.20, 11.05, **«Оол болгаш буур»** 12.50, 14.15, 15.40, **«Хоорай чурттуглар»** 17.05, 19.10, 21.10 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Дээди самдарлар»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Кызылдың политехниктиг техникумунуң Виктор Иванович Жмактың адынга 1974 чылдың февраль 28-те тывыскан III № 028015 техниктудугжунуң дипломну читкен, ону ам күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжа амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үдетиүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17.217 ЧАГЫГ 1705.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01037